

סימן סג

מחתני היקר הרב הג"מ מנחם מענדל פוקס שליט"א
ראש כולל ויוזין בעיה"ק ירושלם ת"ו

שפיכת מי שטיפת המרפסת לתוך הגינה בשמיטה

ביאור ענין פסיק רישיה, וענין לא ניהא ליה,
במלאכת שביעית

בס"ד, אייר דשנת השביעית תשל"ג, פעה"ק ירושלם חובב"א.
נהוג היום שבשפת המרפסת יוצא צינור החוצה, דרכו
יורדים מי הגשם, וכאשר שוטפים את רצפת הדירה
מובילים את המים למקום הצנור, והמים נשפכים החוצה.
בהרבה דירות נמצאות המרפסות מעל לגינה, ונשאלת
השאלה אם מותר בשנת השמיטה להוריד את המים
מהמרפסת לגינה או דילמא אסור משום משקה מים לזרעים.
והגם דגינות אלה בדרך כלל דינן כבית השלחין שמותר
להשקותן בשביעית (כרמב"ם פ"א ה"ח), מ"מ הרי כבר
הכריע מעכ"ת מו"ח הגאון שליט"א (בסי' א') דאין היתר
אפילו בבית השלחין אלא ההכרחי ביותר עיי"ש. וא"כ גינות
אלה שהגנן הקבוע משקה אותן כפי צרכן, הרי אסור להוסיף
להן יותר מים. וארשום בס"ד את אשר נלע"ד לעורר בזה
אבל לא להלכה ולא למעשה.

א

בפשטות כיון. דהוי פסק"ר אסור כמו לגבי שבת. להתה"ד יש
להתיר. להלכה לא פסקינן כוותיה.

בש"ע (או"ח סי' של"ו ס"ג) "אכל האוכלים בגינות
אסורים ליעול ידיהם על העשבים שמשקים
אותם אע"פ שאינם מכוונים פסיק רישיה הוא" וכו' עיי"ש.
ולכאורה ה"ה צנ"ד כיון דהוי פסק"ר, אע"פ שאינו מתכוין
לכך כלל אסור. והנה לדעת התרומת הדשן (סי' ס"ד)
דפסק"ר באיסור דרצן שרי, ה"י מותר גם צנ"ד בשביעית,
דכא השקאה בשביעית אינו אסור אלא מדרצן דאבות אסור
רחמנא תולדות לא אסור (מו"ק ז:), וכדפסק הרמב"ם
(הלש"י פ"א ה"ג וכו'). [וצדנו של התה"ד הנ"ל עיי'
זשער המלך (פכ"ה מה"ל שנת הלכ"ד) שהאריך בזה והציא
ראיות לכאן ולכאן, (ומה שנה צריש דבריו לומר דדעת
הצ"י (סי' טע"ז) כהתה"ד, לכאורה ל"ע, דעיין צצ"י ריש
סימן של"ז שהציא דברי הגמ' (שנת מ"ו:)) ולמסקנא לא
קאי הגמ' כן, ועמד בזה בהכחות הגאון ר' יצחק דוב הלוי
במצברג ז"ל (נדפס צעור הולאת אל המקורות) וכתב
שע"כ כוונת הצ"י להוכיח מזה דפסק"ר באיסור דרצן נמי
אסור וכמו שהוכיח בן המ"א (סי' שי"ד סק"ה, וסי' של"ז
סק"ה). אולם השע"מ חזר בו בסוף מפ"י זה). ועיי' צספר
דעת תורה להגאון מצרעזאן ז"ל (סי' שי"ד ס"א) שהאריך
בזה ובעלה דדבר זה שנוי במחלוקת הראשונים, דדעת התוס'
(צ"ח ל"ו:)) והרמב"ם (פכ"ז מה"ל שנת ה"ג) והרשב"א

(שנת ק"כ:)) דפסק"ר באיסור דרצן אסור. ודעת המאירי
(שנת מ"א:)) ורש"י (צ"ח ל"ג:)) וריטב"א (עירובין פ"ה).
דמותר. ועיי"ש שהציא עוד דעות בזה מהאחרונים, ועיי'
צצ"י רידצ"ז (סימן ז' סעיף ד') שהאריך גם הוא בזה,
ועיי"ש שסובר דדעת הרמב"ם דפסק"ר באיסור דרצן
מותר, ודדעת תורה הנ"ל הוכיח דשיטת הרמב"ם דאסור,
ועיי' בהמגיה דדעת תורה שם שטורר על ראי' זו מהרמב"ם
שאינו מוכרח, עיי"ש ואכ"מ]. אצל להלכה לא פסקינן
כהתה"ד, וכמזכיר במ"א (או"ח סי' שי"ד סק"ה), ועיי'
משנה ברורה (שם ס"ק י"א) שכן הסכימו האחרונים דפסק"ר
באיסור דרצן אסור. וכן פסק בשו"ת חת"ס (חיו"ד סי'
ק"מ) עיי"ש. וכיון שכן לכאורה צנ"ד יש לאסור.

ב

אי מהני לא ניהא ליה במלאכת שביעית להתיר

חידושו של החלת אהרן דזריעה בשביעית אסור רק כשניחא ליה.
השקאה הוא תולדה דזריעה לדעת הרמב"ם, וכשלא ניהא ליה
שרי. התוס' במו"ק (י"ג.) ובגיטין (מ"ד:)) שכתבו דלא ניהא
ליה בשביעית אסור, מייירי רק לענין חרישה. מחלוקת הראשונים
אי איסור השקאה הוא משום זריעה או חרישה או משום שתיהן.
להלכה מתמרינן דחייב משום שתיהן, וממילא לא מהני היתר.
לא ניהא ליה שנאמרה רק לזריעה.

אמנם לכאורה יש לדון להיתר, דהנה צמחיתין (שביעית
פ"ד מ"ד) המדל ציזתים צ"ש אומרים יגוס וצ"ה
אומרים ישרש וכו'. ופירשו הר"ש והרא"ש וכו' שצ"ה צמחיתים
מקורבים זה לזה יותר מדי, נוטל א' ומניח שתיים או נוטל
שתיים ומניח אחד כדי שיגדלו ויתעצבו יותר שאר האילנות.
והקשה התו"ש איך מותר להדל ציזתים הא הו"ל כזמר,
דמה לי שמזמר וכורת מקלת מהאילן כדי שיגדל הוא עצמו,
או שכורת אילן אחר כדי שיגדל זה. ותירץ דמה שפירשו הר"ש
והרע"ב דכוונת המדל הוא כדי שיתעצבו האילנות, לא כתבו
כן אלא לפרש כוונת מדל דעלמא, אצל צמחיתין כו"ע מודו
דמייירי שכוונתו לעצים להסקה ולא להשצית שאר האילנות,
ובמש"כ הר"מ דמייירי שצריך לעצים. והקשו ע"ז האחרונים
מה מהני שמתכוין לעצים, הא סוף סוף הוא גם זומר, ואף
שאינו מתכוין לכך, מ"מ פסק"ר הוא, ומזכיר בשנת (ק"ג.
ושאר מקומות) דמודה ר"ש בפסק"ר דאסור.

והביא מעכ"ת מו"ח הגאון שליט"א במשנת יוסף (ח"ב
עמ' כ"ו צו"ח) שם ספר חתם אהרן לתרץ עפ"מ
שכתבו התוס' (צ"ב ז:; צ"ק ק:)) דצמחיתין כיון דכתיב לא
תזרע משמע דניחא ליה, וכל היכא דלא ניהא ליה לא אסרה
תורה, וא"כ ה"ה שדך לא תזרע דכתיב בשביעית נמי הכי
משמע דלא אסרה תורה אלא זריעה דניחא ליה, וה"ה
כרמך לא תזמור דזמירה תולדה דזריעה (כמו"ק ג.) נמי
אמרינן דדוקא היכא דניחא ליה ומכוין לעצודת האילן או
לעצודת קרקע הוא דאסרה תורה, אצל צמחיתין רק לעצים
לצורך הסקה זה לא אסרה תורה כלל אע"פ דהוי פסק"ר,

והיזד באיסור חרישה או להיפך, פסול לעדות משום דעכ"פ היזד באחד מהן. משמע מזה דכוונת המ"א לפסוק להלכה דהמשקה מים חייב שתיים. ועי' בשע"ל (שם אות י"ח) שכן דעת הרוקח והגר"א דחייב שתיים, ועי' בזה בחזו"א שבזיית (סי' י"ח סק"ג), וא"כ להשקאה אסורה גם משום חורש, שוב לא שייך הביתר הנ"ל מדברי החלת אהרן.

ג

יסוד החלת אהרן מדברי התוס' בב"ב (ב' :) לענין כלאים. היתר לא ניתחא ליה בכלאים נאמר רק כשהאיסור נעשה מאליה בלי מעשה אדם. מקור לדרשת התוס' מהספרי פרשת תצא. מהספרי מבואר כנ"ל דכשעושה מעשה בידים לא מהני היתר לא ניתחא ליה, וכן לענין שביעית, וקשה על החלת אהרן.

ובל"א אפילו אם נקוט דאיסור השקאה שבזיית אינה אלא משום זורע ולא משום חורש, נראה דאין לצנות יסוד להחזיר עפ"י דברי החלת אהרן, כי עלם חידושו דבאיסור זריעה שבזיית צעין ניתחא ליה, לכאורה ל"ע. ^{דברי חסידים} להנה החלת אהרן צנה יסודו על דברי התוס' צ"כ (ב' :) שכתבו דלא תזרע משמע דניתחא ליה, והתוס' התם קאי אהא דתניא מחילת הכרם שנפלה [וצ"ל שני של המחילה נמלאים זרעים של חצרן] אומר לו גדור [כדי שלא יאסרו הגפנים את התבואה משום כלאי הכרם] וכי נתיאש הימנה ולא גדרה הרי זה קידש [נאסר בהנאה אם הוסיף מאתיים]. וכתבו ע"ז התוס' וז"ל: דוקא נתיאש, אבל לא נתיאש ועוסק כל שעה לגדור אע"פ שהוסיף מאתיים מותר, כדתן (כלאים פ"ה מ"ו) הרוחה ירק בכרם [וכואל לא זרעם] ואמר לשאגניע לשם חלקטנו, הוסיף מאתיים מותר, לכשאחזור חלקטנו, הוסיף מאתיים אסור [משום דהוי מקיים כלאים בכרם]. אלמא כשהוא מחזר אחר לקיעתו אפילו הוסיף מאתיים מותר, והטעם יש לפרש משום דכתיב לא תזרע כרמך כלאים, דומיא דזריעה דניתחא ליה, עכ"ל התוס'. ודין זה דהמקיים כלאים בכרם אע"פ שלא זרעם צעלמו דמקדש מצוה כללית שם (מ"ה) "הנוטע ירק בכרם או מקיים [שלא נטעם] אלא בא מאליה וראה אותו ולא עקרו, ר"ש] הרי זה מקדש" וכי [ומתני] אזלה אפילו לרצן דפליגי על רבי עקיבא (מו"ק ב' :) וס"ל דהמקיים כלאים בכרם אינו לוקה, דאף שאינו לוקה מ"מ מקדש. ועי' רדב"ז בה"ל כלאים (פ"ה ב"ח).

הרי לפניך דלא אמרו כן התוס' אלא לענין מקיים כלאים בכרם, דהיינו שהוא לא זרעם אלא בא מאליה או בנפל הגדר ומאליו נגרם הכלאים, דכזה אם לא ניתחא ליה בכך ומחזר עליו לחקנו (לעקרו או לגדור) אינו מקדש אפילו הוסיף מאתיים, דלא אסרה תורה אלא דומיא דזריעה דניתחא ליה, אבל לא אמרו התוס' כן לענין עושה מעשה זריעה צדיקים דהיכא דלא ניתחא ליה שרי [והחלת אהרן לפי דרכו באמת כתב סברה זו (בכלאים אות ע"ח) דהיכא דלא ניתחא ליה מותר אפי' בעושה מעשה זריעה, ועי' בחזו"א

ע"כ. [וכוונתו משמע דכיון שרצונו רק לקחת עינים להסקה, ממילא לא ניתחא ליה מה שגורם עי"ז שיטעמו שאר האילנות, כי אינו רוצה לעבור באיסור כרמך לא תזמור, ולכן אין איסור צמעה זמירה זו, וכמו בכלאים דאם לא ניתחא ליה משום איסור כלאים אינו מקדש].

ולפי"ז לכאורה צ"ד נמי באיסור השקאה שהוא משום תולדה דזורע וכמו שפסק הרמב"ם (פ"ח מה"ל שבת ה"ב) "המשקה למחים ואילנות בשבת הרי זה תולדה זורע" וכך יוסף צמ"ק (ב' :) א"כ אינה אסורה אלא בדמיחא ליה, אבל אם כוונתו רק לשפוך את המים ולסלקם מעליו, ואינו מתכוין להשקות את הזרעים שבגינה, וממילא שלא ניתחא ליה מה שנגרם עי"ז מלאכת השקאה שאסור שבזיית, מותר.

ואין להקשות על יסוד החלת אהרן דזריעה שבזיית היכא דלא ניתחא ליה שרי, מהא דכתבו התוס' צמ"ק (י"ג. ד"ה נטייה) ובגיטין (מד' : ד"ה שנתקוה) דשבזיית לא צעין מלאכת מחשבת ומלאכה שאינה צריכה לגופה חייב, ולכן התולש עולשין והמזרז זרדין אפי' בארעא דחצרית שלא ניתחא ליה ציפוי הקרקע ופטור בשבת, שבזיית אסור מן התורה, דשבזיית לא מהני פטור דלא ניתחא ליה, ע"כ. ולכאורה לדעת החלת אהרן הא גם לענין שבזיית מהני לא ניתחא ליה. דזה לא קשה כלל, דהרי התוס' לא אמרו כן אלא לענין איסור חרישה שזכו טעם איסור קניית הקו"ט [וכשבת (ק"ג). התולש עולשין וכי] אם לייפות את הקרקע, שיעורו בכל שהוא] ובאיסור חרישה באמת מודה החלת אהרן דגם בדלא ניתחא ליה אסור, כיון דאפילו למ"ד (מו"ק ג.) דחרישה שבזיית אסור מן התורה, מ"מ לא אפקה קרא בלשון "לא תחרוש" אלא דרשינן לה מכלל ופרע וכי' או מצהריש ובקציר תשבות, וכיון דלא כתיב "לא תחרוש" אין כאן משמעות דדוקא בדמיחא ליה.

אולם כל זה שכתבו להחזיר עפ"י דברי החלת אהרן, הוא רק בשנקוט דאיסור השקאה הוא רק משום זורע, דבאיסור זריעה ס"ל דהיכא דלא ניתחא ליה בכך שרי, אבל אם נאמר שאיסור השקאה הוא גם משום חורש, לא יועיל לן סברתו הנ"ל להחזיר, דהא באיסור חרישה גם החלת אהרן מודה שאסור אפילו בדלא ניתחא ליה וכנ"ל. וצענין זה אי איסור השקאה הוא משום זורע או משום חורש או משום שניהם נחלקו בזה הראשונים, וביארם בספר אגלי על מלאכת חורש (אות ז') באורך, והעלה בסוף (סי' י"ט) דהרמב"ם והאור זרע פסקו דהמשקה מים לזרעים חייב משום זורע, ודעת היראים דחייב משום חורש, ולהרע"ב"א (מו"ק ב' :) והג"מ (פ"ח אות ג') חייב שתיים, משום חורש ומשום זורע. והמ"א (סי' של"ו סק"ה) העתיק דברי הגה"מ הנ"ל דהמשקה מים לזרעים חייב משום חורש ומשום זורע. וכתב ע"ז הפרמ"ג דנפק"מ לאחד שהשקה מים לזרעים ושגג בא' והיזד בא' דפסול לעדות, כלומר אם שגג באיסור זריעה

כלאים (סי' ד' ס"ק י"ג) שכתב להדיא דכשזרע כלאים בידים לא מהני חסרון נוחתא להתיר, דכיון דזרע חיובי, ע"כ.

וכדרשת בתוס' דזענין דומיא דזריעה דניחא ליה, משמע בספרי פרשה תל' (פ' ע"ח) על הפסוק פן תקדש המלאכה הזרע אשר תזרע (דברים כ"ב, טו) וז"ל: אשר תזרע, אין לי חלא שזרע, זרע חזרו ור"ל לקיים מגוין ת"ל תזרע מ"מ [וגי' הגר"א ת"ל "הזרע" מ"מ]. ושם בספרי (פ' ע"ג) וז"ל: הזרע אשר תזרע, פרע זרע שינא עם הזבלים או עם המים הזרע והרוח מסערתו [לגי' הגר"א מסערתו "לאחריו"] (כלומר שפול הזרע רחוק ממנו או לאחריו ולא ידע מזה). יכול שאני מוסיף הזרע והרוח מסייעתו [ולגי' הגר"א "מסערתו לפניו"] (שנפל סמוך לו ולפניו וידע מזה) ת"ל אשר תזרע [לגי' הגר"א ת"ל "הזרע"] ע"כ, ופי' בעמק הנ"ל שם ת"ל הזרע, משמע אפילו זרע מעלמו, וזענין דומיא אשר תזרע שיכיר לרנונו. ומבואר כג זה במתניתין כלאים (פ"ה מ"ז).

מבואר מן הספרי דבאמת ממשמעות הפסוק "הזרע אשר תזרע" משמע דוקא זרעים שזרעם בעלמו, אבל אם זה מאליו אינו מקדש, חלא דמרבין לה מדכתיב "תזרע" [ולגי' הגר"א "הזרע"] דגם זרע חזרו אם ניחא ליה בכך ור"ל לקיים הרי זה מקדש, אבל לא ניחא ליה אינו מקדש דזענין דומיא דתזרע דניחא ליה, [ועי' בעמק הנ"ל] שם שכבר העיר שצ"ש (פ"ה מ"ז) הביא לשון הקרא דכתיב "לא תזרע" (וכן הביאו תוס' צ"צ ז:) הכתוב באיסור "זריעת" כלאים, ובספרי דרשין לה מ"אשר תזרע" הכתוב באיסור "הנאה" של הזרעים, עיי"ש, ולכן זרע שינא עם הזבלים וכו' או הרוח מסערתו לאחריו אינו מקדש משום דלא ידע מניה ואין כאן נוחתא ולא מיקרי "תזרע" וכלשון הרמב"ם (כל' כלאים פ"ה ה"ז) "שנאמר אשר תזרע זה לא זרע".

חזינו דענין נוחתא הנלך בכלאים הוא רק לענין שייחשז המקיים כאלו זרע, וכדכתיב אשר "תזרע" וכל שאינו ניחא ליה אינו בכלל "תזרע" ואינו מקדש. אבל זרע בידים ממש לכאורה אין נפק"מ אם ניחא ליה או לא [ובהחז"א ה"ל, ולפי"ז ל"ע קצת מש"כ האגלי על מלאכת זרע (ס"ק י"ב אות ה') לענין כלאים, עיי"ש ודוק]. וממילא שגם לענין שביעית לא יהי מזה ראוי שכשעושה מעשה זריעה אינו חסור חלא בדניחא ליה, חלא כל שעושה מעשה זריעה אפילו לא ניחא ליה חסור, והדרינן לכלל שכתבו תוס' (מו"ק י"ג) דבמלאכות שביעית לא מהני לא ניחא לפוטרו משום מלאכה שאינה זריכה לגופה, כי בשביעית לא זענין מלאכת מהשבת. וא"כ המלך בזיתים שפסק"ר הוא שמשבית שאר האילנות והרי זה כזמירה, לא מהני מה שלא ניחא ליה בזמירה הכי, דהא סוף סוף עשה מעשה זמירה.

עצם הדבר שמחמת האיסור מיקרי לא ניחא ליה צ"ע. רא"י משבת (ק"ג) דלא מיקרי לא ניחא. כ"כ החת"ס והקובץ הערות דלא ניחא ליה מחמת הלכה לא מיקרי לא ניחא. לחלק בזה אי ע"י ההלכה נגרם לו הפסד ממון או רק מה שעשה עבירה. גם עלם חידושו של החלח אחרן דעטס היתר מדל בזיתים הוא משום דלא ניחא ליה הזמירה לכאורה ל"ע, דא"כ יתכן לומר שזה נקרא לא ניחא ליה, הא ודאי שלולא איסור מלאכה בשביעית ה"י ניחא ליה שישבחו עיי"ז שאר האילנות, וחלא משום איסור שביעית הוא דלא ניחא ליה, ובגלל זה אין לקרותו לא ניחא ליה, דאם נאמר כן א"כ לדעת הערוך [המובא בתוס' שבת (ק"ג) וצראשונים] דפסוק רישית דלא ניחא ליה מותר לכתחילה, כמעט לא משכחה לה פסק"ר שיכיר חסור, דהא תמיד לא ניחא ליה מחמת איסור שבת. ועיי"ש בשבת (ק"ג) ת"ר התולש עולשין וכו' אם לאכילה בגרוגרת וכו' אם לייפות את הקרקע כל שהוא, ופריך אע"פ כולו לאו לייפות את הקרקע נינהו [הרי הקרקע מתייפה מאליו, רש"י] ומשני אמר אביי וכו' כגון דלא קמיכוין, והא אביי ורבא דאמרי תרווייהו מודה ר"ש בפסק"ר ולא ימות, לא לריכא דקעציד צארעא דחצריה, ובתבו שם תוס' דר"כ לא לריכא, דלדעת הערוך הפי' דכיון שהוא צארעא דחצריה ולא ניחא ליה בייפוי הקרקע, הו"ל פסק"ר דלא ניחא ליה ושרי. והשתא אם נאמר דלא ניחא מחמת איסור נקרא לא ניחא, א"כ אפילו צארעא ידידה נמי כיון שכוונתו לאכילה ולא לייפות, וגם לא ניחא ליה שיתייפה הקרקע מחמת איסור שבת, הו"ל פסק"ר דלא ניחא ליה דשרי, ולמה ליה להש"ס לאוקמא דמייירי צארעא דחצריה, אע"כ דכיון שלולא איסור שבת ה"י ניחא ליה, אף שעכשיו שיש צוה איסור שבת אינו רואה בכך, לא נקרא משום זה לא ניחא ליה. וכמה דוגמאות לזה ואכמ"ל.

ועיין בספר קובץ הערות עמ"ס יצמות (בהוספות אות ד') שהקשה אהא דאמרינן (יצמות ע"ח. וסוכה ו:): לענין חליצה, אמר רבי ינחק דבר תורה רובו ומקפיד עליו חוץ, רובו שאינו מקפיד עליו אינו חוץ, וגזרו על רובו שאינו מקפיד וכו' ועל מיעוטו המקפיד. והקשה דרובו שאינו מקפיד אמאי לא הוי חליצה מן התורה, הא כיון שמדרבנן הויא חליצה א"כ משום זה עלמו מקפיד עליו, ומאחר שמקפיד עליו ממילא הוי חליצה דאורייתא כדן רובו ומקפיד עליו, [ועי' בשו"ת אחיעזר (ח"ג סי' ל"ג אות א')] מש"כ בקושיא זו. ותירץ וז"ל: דכיון דאינו מקפיד חלא משום פסול העצילה, ואי לאו הפסול לא ה"י מקפיד, אין זה בכלל מקפיד, ובעין זה כתב צשיטה מקובצת (צ"מ ל.) בשם תוס' הרא"ש גבי עלה עליה זכר [על פרה הדומה שנפסלה בעלה עליה עול, ודרשין מדכתיב אשר לא עבד [עיי"ז בשורוק] זה (דברים כ"א, ג')] דאפילו אם לא עבד זה בעלמו חלא שעלה עליה עול מאליו דנמי פוסל, ואעפ"כ כיון דכתיב

ליה. דיש לתרץ דשאני כלאים דאפקה רחמנא בלשון "הזרע אשר תזרע" דמשמעותה שדוקא זרעים שזרע הוא בעצמו מקדש, אלא דמרבין בספרי (ה"ל) דגם המקיים כלאים בזרעו אע"פ שלא זרעם בעצמו, אע"פ כיון שניחא ליה בכך ורואה לקיים מקדש, והכוונה דכל שניחא ליה בכך ומקיים מיהשז כאילו זרע את הכלאים בעצמו ולכן מקדש. וזכר ודאי אם לא ניחא ליה בכך ואינו רואה לקיים, יהי מאיזה טעם שיחי, מ"מ א"א שיחשז כאילו זרעם בעצמו ואינו בכלל "הזרע אשר תזרע" ואינו מקדש. לא כן בענין הליצה שצעיקר אנו דנין אם ניחא ליה בחליצה זו או לא, אבל אין שם ענין שצריך להיחשז כאילו עשה, לכן אמרין דכל שלולא האיסור הי' ניחא ליה, לא נקרא לא ניחא ליה. וכן לענין עלה עליה זכר צפרה אדומה, דתלוי רק בזה אם ניחא ליה או לא, ואין צורך שיחשז כאילו העלה הוא עצמו את הזכר עליה, דכרי כתיב "אשר עבד זה" דהיינו אפילו מאליו, אלא שדרשין עובד דומיא דעבד דניחא ליה, ולכן כל שלא ניחא ליה מחמת שחיפסל לפרה אדומה לא מיקרי לא ניחא ליה. גם כלפי פסק"ר באיסורי שבת, כיון שלולא איסור שבת הי' ניחא ליה לא מיקרי פסק"ר דלא ניחא ליה, וכיון שפסק"ר הוא שעי' "פעולתו" יגרם מלאכה האסורה בשבת, הרי זה אסור.

והעירני ידידי הרב מאיר אשר קופמן נ"ו לעיין בקונטרס משמרת להבית (סי' א' סע"ו) שכתב לענין העומן לפת ולנונות בקרקע, דלכאורה לשיעת התוס' (שבת נ:) דלכך לא היו זריעה משום שמייירי בלא השרישו, דע"פ ליתסר לעומן לפת ולנונות משום דהוי פסק"ר שלצדק ישתרשו, וה"ל זרע בשביעית. ותירץ וז"ל: אך ו"ל עפ"י שיטת הערוך דפסק"ר אינו אסור כי אם היכי שנהנה, אבל לא בפסק"ר דלא ניחא ליה כגון בסחיטה היכי שהולך לאיצוד, ולפי"ז הבא נמי הוי פסק"ר דלא ניחא ליה בהשרשה, שהרי אם ישרשו יהיו אסורים משום ספחים, ואם לא ישרשו לא יהי' בהם איסור ספחים וכו'. ע"כ. הרי ס"ל דחסרון נוחותא מחמת איסור מיקרי לא ניחא ליה, ולכאורה להתבאר א"א לומר כן. אמנם אם נאמר כהקוצץ הערות שהבאנו לעיל (סוף אות ד') דמשמע מהתוס' משנ"ץ והר"ן שהביא השיעמ"ק דלא ס"ל סברא זו דחסרון נוחותא מחמת הלכה לא מיקרי לא ניחא ליה, אלא ס"ל דכל שגורם לו הפסד נקרא לא ניחא ליה, לא יקשה על המשמרת להבית, דו"ל דגם התוס' ס"ל כחותן הראשונים, וממילא שפיר מיקרי לא ניחא ליה כיון שמפסיד.

אולם נראה דאפילו אם נאמר כמש"כ לעיל דבאמת כו"ע מודו דחסרון נוחותא מחמת הלכה לא מיקרי לא ניחא ליה, מ"מ לא קשה מודי על המשמרת להבית, דו"ל דע"כ לא אמרנו שלא ניחא מחמת איסור לא מיקרי לא ניחא ליה אלא היכי שעכ"פ מה שהי' ניחא ליה לולא האיסור נשארה במקומה גם עכשיו, כלומר שניחותא זו לא הפסיד גם אחרי ההלכה, כגון צפרה אדומה שעלה עליה זכר, שעלם הדבר

"עבד" חסר ו' דמשמע עבד [עיי' קמולא] הוא עצמו, דרשין עבד [עיי' בשורוק] דומיא דעבד [עיי' קמולא], מה עבד דניחא ליה אף עובד מאליו אינו פוסל רק בדניחא ליה, ועלה עליה זכר] פסולה משום דניחא ליה, אף שנפסלת בכך ולא ניחא ליה שחיפסל, מ"מ חשיב ניחא ליה. עכ"ל הקוצץ הערות. והכוונה כמשנ"ת דמה שלא ניחא ליה מחמת איסור לא נקרא לא ניחא ליה. ומלאתי בשו"ת חת"ס חיו"ד (סי' ר"א) שכתב להדיא דמה שלא ניחא ליה מחמת ההלכה לא מיקרי לא ניחא, ותמיד אנו נריכים לזכר אם הי' ניחא ליה לולא ההלכה, עיי"ה. [ומה שסיים שם בקוצץ הערות "מיהו עיי"ש צשיעמ"ק שהביא תירוצים אחרים בשם תוס' משנ"ץ והר"ן ומשמע דלא ס"ל כסברת הרא"ש" לכאורה ל"ע דאולי גם הם מודים לזה אלא שחירו גם באופן אחר, והרי חזין שהתוס' משנ"ץ שהביא השיעמ"ק תירצו שני תירוצים. א) דמ"מ חשיב ניחא ליה כיון דבשאר פרות הוב ניחא ליה (וזכר כה"ל). ב) דאם באת להכשיר א"כ שוב הוב ניחא ליה (וזכר באופן אחר). וא"כ גם מהר"ן אין רא"י דלא ס"ל סברא זו, ונ"ע. ואיך שיחי אפילו אם נאמר דכמה ראשונים לא ס"ל סברא זו כלפי פרה אדומה, מ"מ נראה דכלפי שבת ושביעית ודאי מודו דלא ניחא ליה מחמת איסור לא נקרא לא ניחא ליה, ורק לענין פרה אדומה או חליצה שמפסיד צפועל שייך לומר דנקרא לא ניחא ליה, אבל בשבת ושביעית שאינו מפסיד כלום אלא מה שעבר על איסור שבת או שביעית, בזה ודאי לא נקרא לא ניחא ליה וכדוכחנו לעיל מגמ' שבת כה"ל].

ה

בכלאים מהני מה שלא ניחא ליה מחמת האיסור והטעם בזה. דברי המשמרת להבית דכיון שיאסרו הפירות משום ספיחין מיקרי לא ניחא ליה. לחלק בין אם ההלכה סותרת את סיבת נוחותא שלו לולא האיסור, לבין אינה סותרת אלא מפסידו מצד אחר. איסור ספיחין סותרת את סיבת נוחותא שלו. ביאור נוסף בענין זה. אולי כוונת החלת אהרן דאינו מתכוין מותר בוריעה. מתוס' ב"ב (ב' :) לא מצינו למידרש לענין אין מתכוין. יש לעיין מתוס' סנהדרין (כ"ו).

ואין להקשות דא"כ דמה שלא ניחא ליה מחמת האיסור לא נקרא לא ניחא ליה, א"כ גם לענין כלאים ניחא הכי, ולמה אמרין דכשנאכל כלאים בשדהו או כשנפול בגדר דאם מחזר עליו לעקרו או לגדור דאינו מקדש, משום דבעינן דומיא דזריעה דניחא ליה, הא כל מגמתו בזה שמחזר עליו לתקנו הוא רק למנוע איסור כלאים, הא לא"כ לא הי' מקפיד על זה, והרי זה לא ניחא ליה מחמת איסור ולמה אינו מקדש. [ועי' חזו"א כלאים (סי' ד' סק"י) שם] להדיא וז"ל: והנה משנתנו בדניחא ליה בגידולן, ואין חסרון נוחותא ידידיה רק מאד האיסור, לולא האיסור לא הי' גודר, ומ"מ כל דלא ניחא ליה באיסורא שרי, ע"כ. ולכאורה להתבאר הא חסרון נוחותא מחמת איסור לא נקרא לא ניחא

ניחא ליה לבעלים כדי שעי"ז תלד הפרה וולדות, אלא שמחמת ההלכה לא ניחא ליה בכך כי עי"ז תיפסל לפרה אדומה, וזה אמרינן שבין שביבת נוחותא שלו דהיינו שתלד וולדות נשארין במקומה גם אחרי ההלכה, כי אף שתיפסל לפרה אדומה מ"מ יחי' לו וולדות ממנה, לא מיקרי מחמת ההלכה "לא ניחא ליה". וכן לענין חליצה שמא עאמו אינו מקפיד עליו ואין החליצה מפריע לו בכל עניניו, אלא מאד שני כיון שיחזיק לו בהעבולה לא ניחא ליה בחליצה זו, נמי אמרינן דכיון שניחותא שלו כלפי שאר עניניו נשאר במקומו גם אחרי ההלכה, אלא שמא ההלכה שיעבד העבולה מקפיד עליו, לא מיקרי משום זה לא ניחא ליה. וכש"כ לענין שבת שעלם הדבר שתייפה הקרקע ובדומה ניחא ליה, אלא שמא איסור שבת אינו רואה בכך, דאמרינן שבין שעכ"פ סיבת הניחותא שלו דהיינו שתייפה הקרקע נשאר גם אחרי ההלכה, כי עכ"פ נהנה מזה, לא מהני מה שלא ניחא ליה מחמת איסור שבת שיקרא לא ניחא ליה. אבל היכי ששאר ההלכה נחשבת כסיבת נוחותא שלו, כגון בטומן לפת ולנוגות שלולא האיסור ודאי ה' ניחא ליה שישתמשו ויוסיפו פרי, אלא שמא ההלכה שיאסרו פירות אלו משום ספחי שביעית לא ניחא ליה בכך, וגמלא ששאר שמא ההלכה יאסרו פירות אלו ממילא נסתרה ונחשבת סיבת נוחותא שלו במה שישתמשו, דהרי אפילו אם יוסיפו פרי לא יחי' לו מזה מאומה כי יהיו אסורים מטעם ספחי שביעית, וזה ודאי אמרינן שנקרא לא ניחא ליה, שהרי הפסיד את כל הניחותא שלו מחמת האיסור. כלל דמילתא, כל שההלכה אינה סותרת ומצטלת את סיבת נוחותא דיליה, מיקרי ניחא ליה. וכל שההלכה סותרת את סיבת נוחותא דיליה, מיקרי לא ניחא ליה. ולכן נדקו דברי המשמרת להצית דהטומן לפת ולנוגות מיקרי לא ניחא ליה.

והשתא דאיתת להכי נראה דיש ליישב בפשטות מה שהקשינו (ריש אות זה) לענין חסרון נוחותא דכלאי הכרס, שלכאורה הא הוי לא ניחא מחמת איסור, ודאי נחשאר דלא ניחא מחמת איסור לא מיקרי לא ניחא ליה. ולהנחשאר ניחא, דהרי סיבת נוחותא דיליה לולא איסור כלאי הכרס הוא שיגדלו ויוסיפו פרי ויריות מזה, וכיון דהשתא משום איסור כלאי הכרס יאסור הכל, הרי נסתרה ונחשבת סיבת נוחותא דיליה, ולכן שפיר נקרא לא ניחא ליה.

אולם לאחר העיון נראה דא"א לומר כן בכלאי הכרס. דהנה בשעת"מ (צ"מ ל.) שהבאנו לעיל (אות ד') שהקשה אהא דעלה עליה זכר דאמרינן שמיקרי ניחא ליה ופוסל את הפרה דהאיך אפשר דניחא ליה בכך, והלא יפסיד עי"ז עוצה ע"י שתיפסל לפרה אדומה. הביא לתוך צעם השר מקוצי "דכח לא סגי דלא נימא פסולה, דאי אמרת כשרה הא כיון דלא מפסיד מידי לא סגי דלא ניחא ותפסל". וכוננו דאין לך ענה אחרת אלא לומר שפסולה, דהרי אם נכשירה שוב יחי' ניחא ליה וממילא שוב תיפסל, ודאי זה כגלגל החזר, ועי"כ לנו לומר פסולה. וכן הביא שם צעם

התוס' משנ"ן לחד תירוצא "דאם באת להכשיר א"כ הוה ניחא ליה" והכוונה כנ"ל. וכן הביא צעם הר"ן "דכיון דהמעשה מאד עאמו ניחא ליה אין לנו להכשירה מאד פסולה, שא"כ יחא פסולה סיבת הכשרה וא"א, ועוד שאם תכשירוה ודאי ניחא ליה". מצוה דכל שפיסולה הוא סיבת הכשרה, והכשרה הוא סיבת פיסולה, ודאי זה כגלגל החזר אין לנו ענה אחרת אלא לפסול. וא"כ גם לענין כלאים אין לומר כמו שרצינו לתוך דמשום שיאסור הכל מחמת איסור כלאים לא ניחא ליה בכך ולכן אינו מקדש ולא נאסר, דא"כ נמלא איסורא סיבת התורה, וכיון שבאת להחזיר לא סגי דלא ניחא ליה, וחזר כגלגל ועי"כ אתה צריך לאסור. אלא צריך לתוך קושית זו כמו שכתבנו לעיל (ריש אות זה). ועל המשמרת להצית לא קשה קושיא זו, דבנידון הטומן לפת ולנוגות אינו כגלגל החזר, כי הספוחין שיגדלו בשביעית לעולם אסורים אפילו אם נתיר את מעשה ההעמנה [ואזיל בזה כשיטת הפני משה (פ"ה דמעשרות ה"א) במראה הפנים. עיי"ש] ולכן שפיר מיקרי משום זה לא ניחא ליה, ואין איסור בהעמנה משום פסק"ר דזריעה.

בחזור לענינו דדברי החלת אהבן לכאורה ל"ע. [והנה מה שהקשינו עליו (צאות ד')] דלא ניחא מחמת איסור לא מיקרי לא ניחא ליה, וזה רק אחרי ההנחה שכוננו לומר דהא דשרי המדל בזיתים ולא חיישין למירה, הוא משום דלא ניחא ליה, ואכן צעין דומיא דזריעה דניחא ליה, אבל יתכן שכוננו לומר דכמו דדרשינן דומיא דזריעה "דניחא ליה", נדרוש נמי דומיא דזריעה "שמחבין לזריעה", אבל היכי שאינו מתכוין אע"פ דהוי פסק"ר שרי [וכשיטת החזו"א דלהלן], שכן יש לפרש בדבריו צמח שסיים "דדוקא היכי דניחא ליה "ומחבין" לעבודת האילן וכו' אבל "במחבין" רק לעלים וכו' לא אסרה תורה" עכ"ל. שכוננו דאף שניחא ליה מ"מ כיון שאינו מתכוין שרי וכנ"ל. חולס אם זהו כוונתו א"כ עדיין יקשה דבתוס' (צ"צ ז:) לא מצינו למידרש אלא דצעינן ניחא ליה אבל לא מצינו למידרש מלשון לא תזרע דצעינן כוונה, ולכאורה מניין לנו לחדש דרשה כזו. וצכלל ל"ע, דלכאורה אף אם נאמר שלענין כלאים דרשו חז"ל כן מלשון לא תזרע, מ"מ מנא לן לדרוש כן גם בשביעית, ודילמא לענין שביעית לא דרשינן לה. וחזן מזה הרי כבר הקשינו לעיל (אות ג') על עצם ראייתו מכלאים עיי"ש]. ועוד יש לעיין מדברי התוס' צמחדרין (כ"ו.) ד"ה לעקל, שכתבו דהקוץ ענין בשביעית ואינו מחבין למירה אלא לצורך העלים, אעפ"כ לא שרי אלא באופן דקשה ליה לאילן, עיי"ש. הרי דאע"פ שלא ניחא ליה הזמירה מחמת איסור שביעית, או שעכ"פ אינו מחבין לזה, אעפ"כ אסור [וראה להלן מה שהבאנו צעם החזו"א צביאור דברי התוס']. מיכה אין זו קושיא על החלת אהבן דהוא לא כתב סברתו אלא בשיטת הר"ש וברא"ש, ואיכא למימר דפליגי בזה על התוס'. ועכ"פ עדיין אין לנו יסוד להחזיר שפיכת המים מהמרפסת אל תוך הגינה.

ו

כשמוכח מתוך פעולתו שאינו מתכוין אל המלאכה אי שרי

שיטת החזו"א שכל שאינו מתכוין אל המלאכה שרי, ובתנאי שיהי' פעולתו שונה מאילו הי' עושה לצורך המלאכה.

אמנם יש למנוח היתר לנ"ד מלד אחר, דהנה כבר הבאנו לעיל (ריש אות ב') מה שכתב התיו"ט אמתניתין (פ"ד מ"ד) המדל בזיתים צ"ש אומרים יגוס וצ"ה אומרים ישרש וכו', ואין צוה משום איסור זומר, דמיירי שאין כוונתו אלא לעצים וכמו שפי' הר"מ שם, ושכן גם כוונת הר"ש ורע"ב. והבאנו מה שהקשו ע"ז המפרשים דמה מהני מה שמתכוין לצורך עצים הא אכתי פסק"ר הוא לענין זמירה ומודה ר"ש בפסק"ר. ובקושיא זו הקשו האחרונים גם אמתניתין דלהלן (פ"ד מ"ו) והבאנו דצריכס להלן (אות ז').

ומחזו"א (סי' י"ט סק"ד) נראה דנקט בפשיטות דכל שכוונתו לעצים ולא לזימור וגם לא איכפת ליה עכשיו צתיקון השדה אין צוה איסור, ואע"פ שפסק"ר הוא שמשציה האילן מ"מ כל שאין עיקר כוונתו לכך אין זו בכלל עבודת הארץ שאסרה תורה, ובענין זה לא דמיה שביעית לשבת. [וכ"כ החזו"א כמה פעמים דשביעית כל שאינו מתכוין לעבודת הארץ מותר מן התורה. עי' סי' י"ח סק"ו ד"ה יש לעיין, וסי' י"ט סק"ב, ושם סק"ד ד"ה ולפ"ז, וסי' י"ד ד"ה ויש לחמוק. ועי' מה שכתבנו להלן אות ה' קרוב לסופו דציאור דבריו]. ותמה שם (סי' י"ד וע"ו) על דברי החוס' סנהדרין (כו.) שכתבו דהקולץ ענפים לעצים לא שרי אלא צאופן דקשה לאילן, ומסיק דכוונת התוס' שכל זימור לריך דקדוק וחכמה, והרבה מומין יש בצלילות שגורמין גירעון בגידולן וצפירותיהן, וכל זימור שאינו על דל דקדוק עושה גירעון צפירות, ואילו נעשו צדוק הוו משציה טפי, והזימור שאינה צתנאי הזימור הלריך על פי חכמה הנטיעה וגורמת הפסד צאיזה ענין, מקרי ודאי קשה לה, וצצנה חשיב זומר דסוף סוף הזמירה הו עילה ככל זומר אף שלא דקדק בהוגן, אבל לענין שביעית כיון שאין עושין כן והוא נתכוין לעצים שרי, אבל אם נתכוין לזימור אסור. ודאחאן עלה מצואר דצצריהם [צצצרי חוס' הניל] כמש"כ, דשביעית כל שמתכוין לעצים שרי, אלא שאם יש צמעשיו דקדוק של זימור אסור. [ומה שכתבו דלא שרי אלא צאופן דקשה לאילן כוונתם שאינו זומר על דל דקדוק שזה נקרא ודאי קשה לה]. עכ"ד, וסיים שם (סי' ע"ו) וז"ל: והנה למדנו לפ"ז דצמקום שיש שינוי צעיקר העבודה צין עושה לצורך העצים לעושה לצורך האילן, אז אין חילוק צין עושה בשלו צין עושה בשל אחרים, כגון וכו' מצנז הגפן כשניכר שאינו מדקדק מותר אף בשלו, וכשמדקדק אסור אף בשל אחרים, עכ"ל.

מבואר צצצרי דשביעית כל שאינו מתכוין לעבודת הארץ אף דהוא פסק"ר מ"מ מותר מן התורה, ואע"פ לא התירו צצמירה אלא כשניכר מתוך מעשיו שאינו מדקדק כדרך הזמרים. — וא"כ לכאורה צנ"ד יש להתיר לשפוך את מי שטיפת הרנפה להוך הגינה, דהרי אינו מתכוין להשקאה אלא לשלק את המים מעליו, וגם מוכח מתוך מעשיו שאינו עושה כדרך השקאה, ועי' זרם השפיכה גורס קלת נזק צצמחים וצפרט כשהמים אינם נקיים, ודומה לקולר עצים שלא צדקדוק הצמירה דמותר, (ולכלן אות ט') ציאורו (יותר).

ז

מהרבה אחרונים משמע דכל שגורם השבחה לאילן אסור אפילו אינו מתכוין. ומשמע דאפילו פעולתו שונה ג"כ אסור. מדברי התוס' (מו"ק י"ג., גיטין מ"ד:) מוכח דאין מתכוין לא מהני להתיר. וכן משמע מהרשב"ם התוס' והרשב"א בב"ב (פ'): מה שיש לעורר בזה עוד.

אולם מהרבה אחרונים משמע דלא צצרי כצצרת חזו"א הניל, אלא כל שזמירתו מועילה לתיקון האילן אף שאינו מתכוין לזה מ"מ אסור כיון דהוא פסק"ר, ומשמע נמי דגם כשפעולתו שונה מאילו הי' מתכוין לזמירה ג"כ אסור. דהנה הן (פ"ד מ"ו) המצנז צצפנים וכו' ריה"ג אומר ירחיק עפה, ר' עקיבא אומר קולץ כדרכו צקרדוס וכו'. וכתב התיו"ט ע"פ צצרי הר"מ (שם וצמ"ד) דמיירי צכורת לצורך העצים ולא נתכוין לזמירה, ושכן כוונת ר"ש ורע"ב. והקשו האחרונים דמ"מ הרי פסק"ר הוא שמשציה את הגפן וליתסר משום זמירה. ותירצו כל אחד לפי דרכו דהכא צמצנז אינו עושה פעולת זימור ואינו מועיל לאילן כלל, וסודרס מעכ"ת מו"ח הה"ג שליט"א צמשניי (ה"צ עמ' עו.). ואעתיקס צקיאר: מצנז מיירי שקשה לאילן ואינו משציהו (רמ"ז, משנה ר' נתן), שאינו חותך יצישים גרידא אלא מהתכס לגמרי (פאה"ש), שקולץ כל הענפים ומניה רק הגזע (מהרי"ל דיסקין), שחותך ענפים מלד האילן ולא ראש הגזע, ואין זו זמירה המועילה (תפא"י), שחותך רק קנה הזמורות ולא חותכס לגמרי, ואינו מתקן האילן (משנ"ר), זינוצ מעצה את הגזע ולא הפירות, ושרי מדאורייתא, ומדצנן אם מכין לעצים התירו (תורת השביעית, ואמוני), ועכ"פ משמע מדצרי כולס דאם הי' מועיל לאילן להשציהו הי' אסור אף שאינו מכין, וגם דלא מהני מה שניכר שאינו עושה כדרך הזמרים. ועי' צצית רידצ"ז (א', כ') וצרידצ"ז על הירושלמי (פ"ד ה"ה) דמוקי לה נמי צאופן שאינו מועיל לאילן, ועי' צקונערס מנהגי שביעית להג' צעל אמונת יוסף שכתב (צסעי כ"ט) וז"ל: אין קאינז צצילנות מותרת צשביעית אלא היכא דודאי קשה לאילן, ואפילו צצמקום שאין כוונת הקולץ לצורך עבודה כלל (חוס' סנהדרין כ"ו.), ע"כ.

כמו כן נעה החזו"א צצצרי הניל מדצרי כמה מהראשונים. דהנה עיקר יסודו הוא, דשביעית

כל שאינו מכין לעבודת הארץ אינו חסור מן התורה, ולכן התירו חכמים באופן שניכר שאינו עושה לעבודת הארץ, והיינו כשפועלתו שונה מחילו ה' מכין לעבודה. ונטה זה מדברי התוס' (מו"ק יג, גיטין מד:) שכתבו דבשל חברו נמי חסור בשביעית, ולא מכני מה שהוא מלאכה שאינה לריכה לגופיה. וטען ע"ז החזו"א (י"ט, ז') "דכיכי דאינו מכין לעבודת הארץ אין חסור בשביעית מן התורה", ועיי"ש ראיותיו. ובחזו"א (י"ט, י"ד) הביא דברי רשב"ם (ז"צ פ:) ש' דהא דחסור לכתוב צהלות שקמה עד ג' עפחים, הוא משום דהוי ספק אי מעלי לה או לא, ונטה מדבריו מכמה טעמים, וגם משום "דכין שאינו מתכוין אלא לעלים מותר מן התורה" וספק דרבנן לקולא. ולמעשה כדברי הרשב"ם כתבו גם התוס' והרשב"א שם, והרמב"ן הביא דברי הרשב"ם בשמו. חזקין דסברי הני ראשונים דאפילו אינו מתכוין לזמירה נמי חסור מן התורה. [וע"ע ברמב"ן ובשיטה מקובצת שם בשם הרא"ם ז"ל, שכתבו דחסור כריחת צהלות שקמה עד ג', הגם דלא עליוי מעלי לה, מ"מ גזרינן אטו היבא דמעלי לה, וכן הביא הפאה"ש (סי' א' ס"ק נ"א) בשם הרשב"א. ולכאורה להחזו"א לא שייך למיגרר כן, דברי אפילו אם מעלי לה מותר עכ"פ מן התורה אם אינו מכין לזמירה, ולשיטתו העם דחסור לכתוב צהלות שקמה הוא כמש"כ בעלמו (י"ט, י"ד) משום דכשמשיר, מייכר מילתא שהוא לעבודת האילן, דלעלים טפי ניחא לגומם עם הארץ, ולכן לא שרי רק כשגומם עד הארץ. אולם זה יש ליישב דגם הרמב"ן ודעיימיה לא כתבו כן אלא בצהלות שקמה, ומעטם הג"ל ש' החזו"א דמייכר מילתא שהוא לעבודת האילן. או כמש"כ החזו"א (י"ט, סו"ק ע"ו) דכין דהשקמים חשיבי מאד ודעתו לעולם עליהם, לא משכחת לה דלא ניחא ליה, וכין דדעת צעלים על לזמיתן ודאי חסור. וי"ל דזהו העם לברמב"ן שגזרו אטו היבא דמעלי לה].

ח

דברי המהרי"ט (ח"א סי' פ"ג) ומה שיש לעורר בדבריו. כוונת המהרי"ט כהחזו"א ממש. בקציעת עצים בעינן קשה ליה לאילן כדי שיהא מוכח שאינו מתכוין לזמירה. להמהרי"ט צריך להחמיר שיהי' מוכח ונראה בעליל שאין כוונתו לזמירה, ולהחזו"א סגי כשניכר שאינו מדקדק כדרך המומחים. חידושו של החזו"א תליא בשני פירושי התוס' במו"ק (ד:).

אמנם מלאנו סעד לשיטת החזו"א מדברי המהרי"ט (ח"א סי' פ"ג) המוצא במשנ"י (ח"ב עמ' לו.) צה"א, שכתב לענין לקיפת עלי תותין להאכילן לתולעי המשי, אי יש צה משום זמור שגורם שיגדלו עלין אחרים תחתיהן, וז"ל: דהואיל וכשגוזז עלין הללו אין כוונתו אלא לאורך עלין אלו שהוא נוטל, אע"ג דממילא גדלי אחריו שרי, כדאמרין (סנהדרין כו.) גבי עוצדא דר"ש בן לקיש וכו' חזי חד דכוכ כסח וכו' יכול הוא לומר לעקל בית הבד איני נריך, ושם כתבו התוס' [להקשות] מה צכך והרי משצית הוא את הכרם וכו' ותיירו לעצור ליה צעין דקשה לה, והכא ודאי קשה לה

דאין לך אדם שמפסיד הפירות בשציל העלין שיגדלו. לאחר זמן, ואפילו רש"ל לא פליג עלייהו אלא מטעם דהלכ יודע אם לעקל אם לעקלקלות, אבל צמילתא דמוכח שאין כוונתו אלא לאורך מה שקולץ, ולא חייש אמאי גדלי אח"כ דודאי שרי, דתנן (פ"ד מ"ו) המזנצ בגפנים והקולץ קנים ריה"ג אומר ירחיק טפה, ר"ע אומר קולץ כדרכו, אלא כל שאינו מתכוין לכך אע"פ שגורם זימור שרי, עכ"ל.

ולכאורה יש להבין כוונתו, דבריש דבריו התחיל להתיר מטעם שאין כוונתו אלא לאורך עלין אלו שהוא נוטל, ואע"ג דממילא גדלי אחריו שרי, משמע מזה דעמנו להתיר משום אינו מתכוין. וע"ז הביא מדברי התוס' בסנהדרין (כ"ו.) דאם עציד ליה צעין דקשה לה שרי, ומסיים דגם כאן ודאי קשה לה דאין לך אדם שמפסיד הפירות בשציל העלין, ולכאורה אין זה אותו טעם שהתחיל צו צריש דבריו שאינו מתכוין. ושם הוסיף עוד דאפילו רש"ל לא פליג עלייהו אלא מטעם דאינו מוכח, אבל צמילתא דמוכח שאין כוונתו אלא לאורך מה שקולץ דודאי שרי, ולכאורה זהו כבר ענין שלישי שמוכח מהוך מעשו שאין כוונתו לזימור. וע"ז שוב הביא רא"י מדתנן המזנצ בגפנים וכו' ר"ע אומר קולץ כדרכו, אלא כל שאינו מתכוין לכך אע"פ שגורם זימור שרי, וזהו מה שהתחיל צריש דבריו שאינו מתכוין. ועוד יש לעיין האך דימה נידון התותין למש"כ התוס' דצאופן שקשה לה שרי, הא התם כיון שקשה לה הרי לא עשה שום פעולת זימור, דאדרבא לא די שלא ישצית ע"י, עוד יפסיד מה שכבר קיים, משא"כ הכא דהגם שמפסיד הפירות, מ"מ זה צרור שגורם שיגדלו אח"כ עוד עלין [אולם זה יש לתרץ דאין הכוונה צתוס] שלא ילמח כלום ע"י זמירתו, אלא שצעיקר הוא מקלקל, ועי' במהרש"ל (שם) שלכאורה הבין כן, ועכ"פ לדבריו יתורץ יותר וכדלהלן].

ונראה דמש"כ המהרי"ט להתיר מטעם שאינו מתכוין, ושמיקרי ודאי קשה לה, ומוכח שאין כוונתו אלא לאורך מה שקולץ, הכל הוא טעם אחד בלבד, וכוונתו כדברי החזו"א הג"ל ממש, דכשאינו מתכוין לזמירה אלא לאורך מה שקולץ שרי, וצתנאי שיהי' מוכח מהוך פועלתו עלמו שעיקר כוונתו לאורך מה שקולץ ולא איכפת ליה מה שיגדל ע"י אח"כ, והביא לזה רא"י מדברי התוס' דהיבא דעציד ליה צאופן שקשה לה שרי, והבין כוונת התוס' דלהכי צעין שיהא קשה לה, כדי שיהא מוכח מהוך פועלתו שאין כוונתו לזמור אלא למה שקולץ, אבל לא כדי שלא יועיל הזימור להאילן, וכן למד גם החזו"א בכוונתם, וע"ז שפיר סיים דכין דמוכח שאין כוונתו אלא לאורך מה שקולץ ודאי שרי, כלומר דמהוך פועלתו עלמו מוכח שאין כוונתו לזמירה. והביא לזה רא"י ממתני' דר"ע אומר קולץ כדרכו [כדרכו לעלים ולא כדרכו לזמירה, כמש"כ החזו"א (סו"ק י"ד)] אלא כל שאינו מתכוין לכך, אע"פ שגורם זימור שרי. [ולא ביאר לן המהרי"ט את כוונתו בזה, אי מייירי מתני']

מתירים משום דניכר היטב מתוך מעשיו שאין כוונתו לחרישה אלא לעשיית האמה, ולכן מותר לכתחילה.

ופי הראשון הזה של החוס' הוא ממש כשיטת החזו"א דכשאינו מתכוין מותר בשביעית. והטעם

דשרי בשביעית כשאינו מתכוין למלאכה קרקע, ע"כ לאו משום דהוי כדבר שאין מתכוין דעלמא שהתיר ר"ש, דהא מה שהתיר ר"ש דשא"מ הוא מטעם דע"י שאינו מתכוין לא מתייחס הפעולה אליו כלל, [כ"כ החזו"א (מועד, סי' נ' סק"א) והקובץ שיעורים (ח"ב סי' כ"ג אות ו'), וע"ע באהרון דאורייתא (כלל כ"ד) שכתב בן לעגין מתעסק, ובספר מרחשת (ח"א סי' מ"ב) כתב דמתעסק ודשא"מ הם ענין אחד ותליא בה דבא, עיי"ש], וא"כ צ"ד שעושה בכוונה להפעולה הזו, אלא שאינו מתכוין למלאכה הקרקע, ודאי שהפעולה מתייחסת אליו דהא כוונתו לפעולה זו, ועכ"פ פסיק רישיה ודאי הוי ומודק ר"ש בפסיק"ר. אלא הטעם דשרי משום דמלאכות שביעית כל שאינו מתכוין לתועלת הקרקע אין זו בכלל "עבודת הארץ" שאסרה תורה, ואינו דומה לאיסורי שבת שאסרה תורה עשיית "מלאכה", ולכן בשבת אף שאין כוונתו לתועלת הקרקע מ"מ "מלאכה" מיכה עשה שהרי צמליאות הוא משביח את הקרקע או האמחים, משא"כ לעגין שביעית דכל שכוונתו לזורך אחר אין זה בכלל "עבודת הארץ".

ובפי' השני סברי החוס' דבאמת "חשיב ליה (ראצ"ע) עבודת קרקע ממש, ואע"ג שאינו מתכוין לכך, מיהו מלאכה היא, [כלומר דמשום זה שאינו מתכוין לתועלת הקרקע עדיין לא נפקע ממנה שם "עבודת הארץ" ולא כפי' הראשון], ואע"ג דאמר ר"ש דבר שאין מתכוין מותר, [כלומר נהי דמשום חסרון כוונה לא נפקע שם מלאכת קרקע מינה, מ"מ לישתרי מטעם דבר שאין מתכוין דעלמא שהתיר ר"ש], הא אמרינן מודה ר"ש בפסיק"ר ולא ימות, ורצנן [שהתירו עשיית האמה] סברי כיון דע"י שינוי עבד ליה לאו מלאכה היא ומותר ללא שמייה חרישה" [כלומר דהגם דמשום חסרון כוונה לא נפקע שם "עבודת הארץ" מינה, מ"מ היכא שעלם הפעולה נעשה בשינוי לא מיקרי זאת חרישה כלל ושרי], בן נראה לפרש דברי החוס' ויתיישב לפ"ז היטב כפל לשונם שכתבו צפי השני: ואע"ג שאינו מתכוין וכו' ואע"ג דאמר ר"ש וכו'. ולדברינו מובן.

מבואר מן כל זה דחידושו של החזו"א תליא בשני פירושי החוס', דפי' הראשון הוא כסדרת החזו"א, אבל לפי' השני לא מהני חסרון כוונה להתיר בשביעית.

ב

לאור זה יש להתיר בנ"ד. בנ"ד אינה כדרך השקאה, ומתוך פעולתו מוכח לכל שאין כוונתו להשקאה. השקאה אינה מלאכה חשובה. הגינות דנ"ד דינן בבית השלחין ויש צד לומר דבכלל אין צורך לדקדק בכמות ההשקאה.

באופן שמוכח שכוונתו רק לעצים (וכגון באופן שנראה בעליל דקשה לה). והיינו לחומרל כרש"ל, או מיירי שאינו מוכח בעליל אלא צמליאות אינו עושה בדקדוק וכמש"כ החזו"א]. כנלענ"ד בכוונה מהרי"ט הגם שיש לדחוק ולפרשו באופן אחר.

היוצא לנו מדברי המהרי"ט והחזו"א דכל שפעולתו מוכיח עליו שאין כוונתו להמלאכה אלא לזורך אחר, דהיינו שאינו עושה בדרך העושים בכוונה אל המלאכה, משרי שרי. אלא שמדברי המהרי"ט משמע דיש להחמיר (כרש"ל) שיהי' באופן דמוכח ונראה בעליל שאין כוונתו אלא לזורך מה שקולץ ולא לזמירה, ולהחזו"א משמע דסגי כשיוכר שפעולתו שונה מאילו הי' מכין אל המלאכה. ובספר ה' שביעית (ח"א עמ' נ"ה) צביאור הלכה, הסכים להלכה דיש לסמוך על שיטת החזו"א דכשנריך לעצים ואינו מדקדק שרי, ואם אפשר לעשות שינוי נריך לשנות, וגם יש להחמיר שלא יבא ניחא ליה נמי בזמירה ההוא, כגון שעדיין לא הגיע זמן הזימור, ע"כ.

ומצאתי כעת דלכאורה סברא זו שחידש החזו"א דבאמת מן התורה אם אינו מתכוין לעבודת הארץ מותר בשביעית, תליא בשני פירושי החוס' צמו"ק (ד':) ד"ה מפני. דהנה בגמ' התם פליגי אמוראי בטעמא דאסר רבי אלעזר בן עזריה לעשות אמה [חפירה לזורך אמת המים] בשביעית, חד אמר מפני שנראה כעודר, וחד אמר מפני שמכשיר אגפיה לזריעה. וכתבו החוס' שם בד"ה מפני, וז"ל: מפני שמכשיר אגפיה לזריעה, ונראה חרישה ממש, שסבורין הרואין שלכך מתכוין. וא"כ חשיב ליה עבודת קרקע ממש, ואע"ג שאינו מתכוין לכך, מיהו מלאכה היא, ואע"ג דאמר ר"ש דבר שאין מתכוין מותר, הא אמרינן (שבת ע"ה). מודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות, ורצנן [דהתירו עשיית האמה בשביעית] סברי כיון דע"י שינוי עבד ליה לאו מלאכה היא ומותר ללא שמייה חרישה, עכ"ל. [ועי' בריעצ"א שם שכתב דפשוט דמיירי דהאמה היא צדד דחזיא לזריעה שאל"כ ודאי שאין צדד משום חרישה, עיי"ש]

וכונת החוס' הוא, דצפי' הראשון סברי דגם מ"ד מפני שמכשיר אגפיה לזריעה אין כוונתו דהוי חרישה צמליאות, אלא שנראה כחורש, וצפי' השני סברי דבאמת כוונתו דהוי חרישה בטעם ולא רק מפני שנראה כחרישה. [ואגב עי' ירושלמי צמו"ק (פ"א ה"ב) ובשביעית (פ"ג ה"ב)] דלכאורה מבואר להדיא דמ"ד מפני שמכשיר וכו' כוונתו שהוא חרישה בטעם ולא משום מראית העין, וראיתי שכבר העיר צדד המראה הפנים צמו"ק שם].

וטעמא דמילתא לפי פי' הראשון למה באמת אינו מלאכת חרישה ממש והוי רק "נראה" כחרישה, מבואר מתוך דבריהם שכתבו "שסבורין הרואין שלכך מתכוין", דכיון שאינו מתכוין לחרישה אין זו מלאכת חרישה, אלא שלר' אלעזר בן עזריה אסור מגזירה שסבורין הרואין שלכך מתכוין דכש"ג אסור משום חרישה. [וחכמים

מותר לכתחילה אליצא דרבי שמעון. וגם כאן הרי בדרך כלל לא ניחא ליה שיפלו המים לתוך הגינה כי יזיקו וילכלכו אותה וכנ"ל, וכו"ל פסק"ר דלא ניחא ליה ושרי. והגם שלהלכה פסק המחבר (או"ח סי' ש"ב סעיף י"ח) דלא כהערוך, מ"מ עיי"ש צ"ח (ס"ק י"ב) שכתב צביאור דברי המחבר דיש להקל כהערוך אם יש עוד ד' לביתר אף שאינו היתר ברור, דכיון דהוי תרתי לביצותא שרי (ומיירי שם צביאור דרבנן), וע"ע דפרמ"ג (סי' שט"ז או"ח סק"ז) והציוו השעה"ל (שם אות י"ח, ובסי' של"ז אות ב') שכתב דמוכח דעת הרמ"א דבתרי דרבנן מקילים כשיטת הערוך, וע"י מש"כ שם עוד הפרמ"ג (או"ח סק"ט), וע"ע צמ"ח (סי' ש"ד סק"ה) ודפרמ"ג שם שבי' דפסק"ר צביאור דרבנן ומקלקל (דכיון שכוף מקלקל הו"ל משום זה תרי דרבנן) ולא ניחא ליה יש להתיר. וא"כ צ"ח שט"ז שכתב צביאור השקאה הוא מדרבנן (כרמז"ס פ"ח ה"ג וה"ו) וגם בהשקאה הוא כלאחר יד, וצ"ח שט"ז שכתב צביאור דיש להתיר.

ובענין—אי כלאח"י מהני להתיר גם בשאר איסורים או דוקא לענין שבת משום דמלאכת מחשבת אסרה חורה, ע"י צש"ע אה"ע"ז (סי' קכ"ג) צח"מ (סק"ה) וצ"ח שכתבו דדוקא לענין שבת מהני כלאח"י, לא בשאר דברים, ולכן גט שכתב ציד שמאל כשר. אולם ע"י צאגלי על דפתיחה (אות ג') שהציוו כמה ראיות דגם בשאר איסורים מהני כלאח"י, ולכן חילק צ"ח א"ח השינוי הוא צאיכות הפועל כלומר צאופן עשיית המלאכה כגון הכותב צשמאל, לביכא דהשינוי הוא צהנפעל עצמו, כגון העוה צמר ש"ג צהמה, או אוכל שלא בדרך אכילתו, שזרת הפעולה או המלאכה היא שלא כדרכה, דאופן ראשון דהשינוי הוא רק צאופן עשייתה אבל הנפעל הוא צלא שינוי, לא שייך אלא צשבת ולא בשאר איסורים, אבל אופן השני דהשינוי הוא צהנפעל עצמו, שייך גם בשאר איסורים, עיי"ש. וא"כ צ"ח שכתב דהוא צהמלאכה עצמה, ולא רק צאופן עשייתה (כגון שמשקה צשמאלו או כלאחר ידו), אלא שט"ז שכתב צורת המלאכה נעשה צשינוי, מהני כלאח"י גם לענין צביצית].

אמנם לא סוף דבר הוא דשיטת הערוך שפסק"ר דלא ניחא ליה שרי קאי גם בשאר איסורים חוץ מאיסורי שבת, דהנה צחוס' (שבת ק"ג. וכתובות ו'). שהציוו את שיטת הערוך וכמה ראיות לשיטתו, הציוו גם מהא דצחוס (נ"א): דמבואר דאליצא דר"ש מותר לזקף יין ע"ג האישים ולא חיישינן משום מכבה א"ש המצבה א"ע"ג דהוי פסק"ר, וע"כ דפסק"ר דלא ניחא ליה שרי. ועוד הציוו מהא דקליטת צהרת (שבת קל"ג). דמשמע דאי לא ניחא ליה ולא מתכוין אינו עובר צאיסור קליטת צהרת, ועיי"ש. וכיון שהציוו הערוך ראיות לשיטתו משאר איסורים, ע"כ משמע דגם צשאר איסורים ס"ל דפסק"ר דלא ניחא ליה שרי. וע"ע צרמז"ן ורשב"א ור"ן ור"ש (שבת ק"ח). ומאירי (כ"ט): ורשב"א צכתובות (ו'). שהציוו כולם צין הראיות לשיטת הערוך משאר איסורים, כגון קליטת צהרת ולביצת שטמז,

לאור כל זה נראה לכאורה דיש להתיר לשפוך המים מן המרפסת אל הגינה, דהא ודאי שאין זה בדרך השקאה שמשקים צכלי מיוחד שמפזר את המים צשוב, או ע"י ממטרה שמפזרת טיפות דקות על הצמחים כעצב הגשם, וגם פעולתו מוכחת עליו וניכר היטב שכוונתו רק לנקות את ציתו ולהסיר המים מעליו, וצודאי שזה נקרא מוכח לכל שאין כוונתו להשקות הגינה [וע"י מו"ק (י):] הרי מאן דפתח מיא לארעיה אדעתא דכוורי שרי, אדעתא דארעא אסור, היכי דמי, פתח תרי צבי חד מעילאי וחד מתתאי, אדעתא דכוורי (דפתח תרי צבי, חד צבו נכנסין המים לגומא, ונכנסין אף הדגים לגומא, וחד שהמים יולאין חוץ לגומא והדגים משתיירים צהובה וכו' שרי דכיינו אדעתא דכוורי, רש"י) פתח חד צבא, אדעתא דארעא (דפתח חד צבא צבו נכנסים המים לגומא, ואידך פתח צבו יולאין המים לחוץ לא פתח, אדעתא דארעא, שכתב גומא מליא מים יולאין המים למעלה ומשקין כל השדה וכו"ג אסור. רש"י), חזין משם ג"כ ענין זה שמוכח מתוך מעשיו שאין כוונתו להשקאה, אולם אין להציוו ראי' משם להלכה כי התם מיירי לענין חול המועד]. וחזן מזה עפ"י רוב גם מזיקים המים להצמחים צבגינה, כי צאים צזרם מהמרפסת ונופלים על הפרחים והם מתכופפים או נצברים, ואפילו צמקום שאין שם אלא דשא, ג"כ מזיקים ע"י שטופים חורים צקרקע. וגם בדרך כלל המים האלו מעורב צהם חומרי נקיון שמשקים להצמחים [כל זה מפי גנן מומחה]. גם המים מלאים ליכלוך ואצק, דבר שאינו ראוי כלל שיפלו להגינה כי ילכלכו את הפרחים והדשא, ואולי גם יזיקו. וממילא שדבר זה מיקרי מוכח צעליל מתוך מעשיו שאין כוונתו להשקאה, ולכן הגם שסוף סוף הועילו המים האלה ללחלח את הקרקע והשבת מרובה על ההפסד אעפ"כ כיון שפעולתו מוכחת עליו שאין כוונתו להשקאה אלא להסיר את המים מעליו ואינו מדקדק בדרך ההשקאה יש להתיר לכאורה. וצפרע שט"ז צאיסור השקאה כתב הגמ"י (מו"ק צ): שאינה מלאכה חשובה ולכן הקילו צה צמקום הפסד עיי"ש, ואם צזמירה התיירו צאופן זה, כש"כ צהשקאה דקיל טפי עובא, וכש"כ צ"ח שהגינה דינה כצית השלחין ויש ד' לומר דצכלל אין לדקדק צכמות בהשקאה וכמבואר צדברי מעכ"ת מו"ח הרה"ג שליט"א (צסי' א').

פסיק רישיה דלא ניחא ליה

בשבת ובשאר האיסורים

שיטת הערוך שפסק"ר דלא ניחא ליה מותר לכתחילה לר"ש. בתרי דרבנן יש להקל כהערוך. ג"ד הוי תרי דרבנן. סתירה בדברי הראשונים אי שיטת הערוך נאמרה גם לענין שאר איסורים חוץ מאיסורי שבת או לא. הגרע"א המשמרת להבית והאבן האזל הבינו דנאמרה גם לענין שאר איסורים.

עוד נראה דיש לזקף כאן את שיטת הערוך המוצא צחוס' (שבת ק"ג). וצראשונים, דכל פסק"ר דלא ניחא ליה

דהוי פסק"ר. וע"ז כתב המ"א דמה שהדגיש הרא"ש "איסורי דאורייתא" נקטה משום שאר איסורים. ופי' החת"ס (חיו"ד סי' ק"מ) את דבריו "דלאו משום איסור שבת כ"כ הרא"ש [דרק באיסור דאורייתא אסור פסק"ר] רק משום שאר איסורים שהזכירו שם לענין לא אפשר ולא קמיכוין וע"ש". נמצא דהגם דנקטין לענין איסורי שבת דלא כהתה"ד ואסרינן פסק"ר אפילו באיסור דרבנן, מ"מ לענין שאר איסורים נקטין דפסק"ר באיסור דרבנן שרי, ועיי"ש בחת"ס שהשתמש בזה להיותר לענין סריקת הראש אע"פ דהוי פסק"ר לענין הקפת הראש. ועיי' בקונטרס משמרת להבית (סי' ז' סעיף ד') שהביא את דברי החת"ס הג"ל לענין שביעית, דפסק"ר באיסור דרבנן שרי בשביעית לדעת הרא"ש. וא"כ ה"כ לנ"ד שבחמת אינו מתכוין שיפלו המים אל תוך הגינה, אלא שאנו רואים לאסור מעט דהוי פסק"ר, דשפיר י"ל דכיון שאיסור השקאה בשביעית הוא רק מדרבנן, מותר אפילו במקום דהוי פסק"ר.

[והנה במתניתין (פ"ב מ"ב) ר"ש אומר אף נועל הוא את העלה מן האשכול (כדי שלא יוזק האשכול). ופירשו הר"מ הר"ש והרא"ש דרבי שמעון פליג בזה את"ק דת"ק אסור, והביא מעב"ת מו"ה הרה"ג שליט"א במשנ"י (ח"א עמ' קי"ד): בשם הגר"ז מיינצברג ז"ל להסביר טעם הת"ק שאסור, דלכאורה הא הוי לאוקמי הפרי, וכתב דהגם שלכפרי הוי לאוקמי, מ"מ מועיל גם להאילן ע"מ, ולהאילן הוי לאצרוי, ולכן אסור אף שאינו מתכוין להשחתת האילן, ור"ש סבר דכיון שאינו מתכוין להשחתת האילן מותר, והגם דמודה ר"ש בפסק"ר דאסור, מ"מ כיון דנעילת העלה היא רק באיסור דרבנן ודעת התה"ד (סי' ס"ד) דאינו מתכוין מותר באיסור דרבנן אפילו בפסק"ר לכן שרי, עכ"ל. ולפי מה שנתבאר בשיטת הרא"ש (לפי הבנת החת"ס), הרי אח"כ שפיר מתניתין הג"ל אפילו למאי דלא נקטין כהתה"ד (ראה לעיל אות א'), דהא שביעית הוא בכלל שאר איסורים].

יב

המחצית השקל המלא הרועים והבית רידב"ז לא פירשו כוונת המ"א כהחת"ס. ראיות מדברי התוס' דס"ל שפסק"ר באיסור דרבנן אסור אפילו בשאר איסורים. מה שצ"ע בדברי המלא הרועים. אולם כל זה הוא רק לפי הבנת החת"ס בכוונת המ"א צפי' דברי הרא"ש. אבל המחצית השקל פי' באופן אחר, דכוונת הרא"ש לומר דע"כ מייירי סוגיא דפסחים הג"ל באופן שאינו פסק"ר, דאי הוי פסק"ר, אפילו תרצה להתעקש ולומר דבאיסור דרבנן פסק"ר מותר [אף שאין האמת כן] מ"מ שאר איסורים הנזכרים שם בפסחים כגון מעילה וכלאים ופרה ודאי דאורייתא נינהו, ואי הוי פסק"ר ליתסרו, אע"כ דמייירי באופן שאינו פסק"ר, עיי"ש במחמ"ש. ולפי"ז אין שום ראי' מדברי הרא"ש להתיר פסק"ר באיסור דרבנן בשאר איסורים [ושו"ר שכ"כ בספר דעת תורה (א"ח סי' שי"ד ס"א)], ובש"ת מהרש"ס (ח"א סי' קכ"ב) עיי"ש.

ומשמע בפשטות דגם בשאר איסורים נאמרה שיטת הערוך. אמנם עיי' מה שכתבו הרשב"א והר"ן והרא"ש (שבת ק"י): לשיטת הערוך אינה נוכחת אלא בשבת משום דכתיב ביה מלאכה מחשבת, אבל לא בשאר איסורים, ולכאורה זהו סתירה בדבריהם שהרי בעלמם הביאו שם הערוך ראיות לשיטתו גם משאר איסורים וכנ"ל. ועיי' במ"א (סי' ש"כ סק"כ) שהרגיש בסתירת הרא"ש עיי"ש מש"כ לתרץ, ועיי' בקרבן נתנאל (שם אות מ') בזה [ולא הביאו שם הרשב"א והר"ן סותרים א"ע]. ועיי' במשנה ברורה (סי' ש"כ ס"ק נ"ג) שהעתיק דברי הרא"ש דדוקא לענין שבת נובע שיטת הערוך אבל לא בשאר איסורים, וכונתו לכאורה להכריע כן. אולם בקונטרס משמרת להבית (סי' א' סעיף) שהבאנו לעיל (באות ה') הביא שיטת הערוך גם לענין שביעית עיי"ש. וכן כתב בפשיטות הגרע"א (דו"ח ריש מערכה י'), דמתוך ראיית הערוך מסוגיא דבכרת ומסוגיא דמזלפין יין מוכח דס"ל דאף בשאר איסורים מותר, ע"כ. ולא הביא סתירות הראשונים בזה כנ"ל. ועיי' באופן האזל ה"ל שבת (פ"א ה"ב, עמ' מ"ה). שכתב דהא דכתב הרא"ש לשיטת הערוך לא שייך אלא לענין שבת, לא כתב כן בדעת הערוך, אלא לשיטתו דהרא"ש ע"מ, אבל להערוך ודאי שייך גם בשאר איסורים. ועיי"ש באורך [ויש לעיין אי שייך לומר כן גם בדברי הרשב"א והר"ן, והאכן האזל לא הביאם]. ועכ"פ יש לנרף שיטת הערוך כסניף להיותר.

יא

פסיק רישיה באיסור דרבנן אי מותר בשאר איסורים

הבנת החת"ס (חיו"ד סי' ק"מ) בדברי המ"א (א"ח סי' שי"ד סק"ה) בכוונת הרא"ש, שפסק"ר באיסור דרבנן מותר בשאר איסורים. איסורי שביעית הם בכלל שאר איסורים. דברי הגר"ז מיינצברג זצ"ל בביאור המשנה (פ"ב מ"ב) עפ"י שיטת התה"ד. להחת"ס מתיישב אפילו לדידן דלא נקטינן כהתה"ד.

וחוץ מכל זה נראה דנ"ד יש לנו עוד לד היתר, והוא דכנה המ"א (סי' שי"ד סק"ה) שהזכרנו לעיל (באות א') אחרי שהקשה על שיטת התרומת הדשן (סי' ס"ד) שכתב דפסק"ר באיסור דרבנן מותר, והביא המ"א ראיות מכמה מקומות דאסור, כתב המ"א "ואף שהרא"ש בפסחים (כ"ה): כתב דפסק"ר אסור בכל מידי דאורייתא [משמע הא באיסורי דרבנן פסק"ר מותר] ג"ל דנקטה משום שאר איסורים ע"ש אבל לכ"ע פסק"ר אפילו צמילי דרבנן אסור" עכ"ל המ"א. וכונתו דהנה בפסחים שם איתמר הנהא הבאה לו לאדם בעל כרחו אצוי אמר מותרת ורצה אמר אסור וכו' לא אפשר ולא מיכוין כ"ע לא פליגי דשרי וכו' ע"כ. וכתב ע"ז הרא"ש "ומייירי דלא הוי פסק"ר וכו' דפסק"ר הוי כמתכוין בכל איסורי דאורייתא" משמע מדבריו דרק משום דהוי איסור דאורייתא לריך לאוקמי באופן דלא הוי פסק"ר, אבל אי הוי רק איסור דרבנן הוי מותר גם באופן

וכן מוכח מדברי הגהות מלא הרושים (הנדפס בסוף שו"ע הולאה פאר התורה ירושלים) שעמד על דברי המ"א (שו"ד סק"ה) ה"ל שחולק על התכ"ד, וכתב להוכיח כהתכ"ד מדברי התוס' בצכורות (כ"ד:): לענין גזירת פרה אדומה, ומדברי הש"ס נזיר (מ"ג). לענין סריקת נזיר, עיי"ש. ואם ה' מצין כוונת המ"א דבשאר איסורים גם לדון שרינו פסק"ר באיסור דרבנן, א"כ איך הביא ראיות לשיטת התכ"ד מפרה ונזיר שהם בכלל שאר איסורים אשר גם לדון שרי, אע"כ שלא הבין כהתכ"ס, אלא גם בשאר איסורים אשרינו פסק"ר אפילו באיסור דרבנן. גם הבית רידב"ז (סי' ז' סעיף ד') שהאריך בענין פסק"ר באיסור דרבנן והביא את דברי המ"א ה"ל, לא נחית לחלק בזה בין איסורי שבת לשאר איסורים, וכולהו בחדא מחתא מחתיבהו, [וכבר הרגיש בזה המשמרת להבית שס], וע"כ שלא הבין כוונת המ"א כהתכ"ס.

ובספר דעת תורה (שו"ד ס"ח) וכן במכרש"ס (ח"א סי' קכ"ג) כתב להוכיח מדברי התוס' צמו"ק (ד':): ד"ה מפני, שפסק"ר באיסור דרבנן אסור אפילו בשאר איסורים, שכתבו שם צ"ח השני אליבא דמד"א שאיסור עשיית האמה [הפירה לנורח אמת המים] בשביעית הוא משום שמכשיר אגפיה לזריעה [כשחופר האמה ומניח העפר שצאמה על שפת האמה, מתקן אגפיה לזריעה, דעצוד לה ארעא רכיבא. רש"י] "דחשיב ליה עצודת קרקע ממנו, ואע"ג שאינו מתכוין לכך מיהו מלאכה היא, ואע"ג דאמר ר"ש דבר שאין מתכוין מותר, הו' אמרינו מודה ר"ש בפסק"ר ולא ימות" וכו' ע"כ. ובגליון הש"ס צירושלמי (פ"ג ה"ב) הקשו "הא כהן הוי דרבנן, דכל שאר אבות ותולדות מלכד חרישה וזריעה אינו רק מדרבנן, וכו' וא"כ הו"ל פסק"ר באיסור דרבנן" ולדעת התכ"ד לישתרי. והוסיף ע"ז בדעת תורה דלהתכ"ס ה"ל יקשה אפילו למאי דלא נקטין כהתכ"ד, דהא בשאר איסורים עכ"פ ודאי מותר פסק"ר דרבנן, וכיון שאעפ"כ כתבו התוס' כן, מוכח דס"ל דאפילו בשאר איסורים לא שרי פסק"ר דרבנן.

ונראה להביא עוד רא"י דס"ל להתוס' כן, דכנה תנן (שביעית פ"ד מ"ב) שדה שנתקוואה [ניטלו ממנה קוליס ליפוחה] בשביעית, תזרע למואלץ שביעית, נעייבה או נדיירה לא תזרע למואלץ שביעית. וכתבו התוס' צמו"ק (י"ג. ד"ה נעייבה) וביטעין (מ"ד: ד"ה שנתקוואה) דע"כ מייירי נתקוואה בקוליס תלושים, אבל במחוזרים בקרקע אם יעלם הו"ל חורש דאורייתא כדאמרינן בשבת (ק"ג). התולש עולשין והמזרז זרדין אם לייפות את הקרקע בכל שהוא חיוב, וכיון שהוא אסור מן התורה לא היינו מתירים לזרוע צמואלי שביעית משום קנס, ואע"פ דהתם בשבת פטרינן בארעא דחבריה, וא"כ איכא לאוקמי דמייירי הכא בארעא דחבריה ואפילו במחוזרים, זה אינו, דרק בשבת פטרינן בארעא דחבריה משום דהו"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה, אבל

בשביעית לא שייך פטור זה כי בשביעית לא צעין מלאכה מחשבת. אחר"כ התוס'.

והקשה מעכ"ת מו"ה הגאון שליט"א צמשי" (ח"ב עמ' ו'). אמאי ליכא לאוקמי נתקוואה אפילו במחוזרים, הרי אפי' במחוזרים לא יתחייב מדאורייתא בשביעית, דהא רק תולדה דחרישה הוא, ותולדות לא אסור רחמנא (צמו"ק ג'). ודוחק לומר דהתוס' אזלי רק למ"ד (צמו"ק שס) לתולדות דאורייתא. ותיקן עפ"מ שכתב רש"י בצכורות (ל"ד:): נתקוואה תזרע למואלץ שביעית, דליכא למיקנס מידי דהא לא עבד בשביעית עצודה חשובה, ע"כ. ונעייבה ונדיירה כתב, לא תזרע, דקנסין דעבד עצודה חשובה בשביעית, ע"כ. וכונתו לחלק בין נתקוואה לנעייבה ונדיירה שכולן אסורות רק מדרבנן מכיון שכן תולדות, ואפ"ה לא קנסין בנתקוואה דאינה עצודה חשובה, אבל נעייבה ונדיירה עצודות חשבות הן. ולפי"ז י"ל דאין כוונת התוס' דכשהולש קוליס מחוזרים הוי דאורייתא "בשביעית", אלא דהוי איסור דאורייתא "בשבת", ומדהוי איסור דאורייתא בשבת ש"מ דעצודה חשובה היא, ולכן צריכים לקנסו בשביעית אף שהוא רק דרבנן כמו נעייבה ונדיירה, עכ"ד. וסוים שמלא שכבר רמז לזה בחזו"א (י"ט סק"א) עיי"ש.

והשתא לפי"ז יש להתבונן במה שכתבו התוס' עוד דליכא לאוקמי מחנ"י בארעא דחבריה ואפילו במחוזרים, דפטור מלאכה שאל"ג לא שייך אלא בשבת ולא בשביעית, ע"כ. ולכאורה הן אמת דאין כאן פטור משאל"ג, אבל מ"מ הא ודאי שכיון שהוא בארעא דחבריה אינו מתכוין לייפוי הקרקע אלא לנורח הקוליס, וא"כ הו"ל דבר שאין מתכוין [וע"י בשבת (ק"ג). ששייך דבר שאין מתכוין צעין זה], ואף דהוי פסק"ר, מ"מ הא לדעת התכ"ס שרינו פסק"ר דרבנן בשאר איסורים, וכיון דאפילו במחוזרים אין כאן איסור תורה וכנ"ל, א"כ שפיר איכא לאוקמי בארעא דחבריה ואפילו במחוזרים, [ולפיכך הו"ל להתוס' למיפרק, דליכא לאוקמי בארעא דחבריה, דא"כ מותר אפילו לכתחילה, וממתינתין משמע דאיסור ודאי איכא, אלא שלא קנסוהו רבנן אם עבד ועשא]. אלא ע"כ מוכח מדברי התוס' דאפילו בשאר איסורים לא שרינו פסק"ר באיסור דרבנן.

והנה בהגהות מלא הרושים על השו"ע (שהזכרנו לעיל ריש אות זה) כ' להוכיח דפסק"ר דרבנן מותר, מהתוס' בצכורות (כ"ד:): ד"ה וביינו, שכתבו שם דגם רבי יחודה דסובר דבר שאין מתכוין אסור מודה באיסור דרבנן דשרי, והקשו על זה מהא דר"ה הש"ס שם להוכיח דר' יוסי בן המשולם ס"ל כר"ש דדבר שאין מתכוין מותר, מדמתיר לגזוז שערות שחורות של פרה אדומה צפרה צפרה דהוי דבר שאין מתכוין, ואיסור הגזיזה צפרה אדומה היא מדרבנן כמבואר שם, וא"כ מאי רא"י דילמא סבר כרבי יחודה דשאי"מ אסור, ומה שמתיר הגזיזה צפרה אדומה הוא משום דאפילו לר"י מותר דשאי"מ באיסור דרבנן, עכתו"ד התוס'. ולכאורה מאי השיא הא התם צפרה הוי פסק"ר ולכן לר"י

ולפי פ"י המחלית השקל (הג"ל צאות י"ב) צבונת המ"א לא יקשה מידי, דשפיר י"ל דשיטת הרא"ש דכל פסק"ר אסור אפילו באיסור דרבנן, ומה שמשמע מהרא"ש בפסחים דמותר, לא כתב כן אלא בדרך אפילו את"ל, אבל באמת לא ס"ל כן. אולם ע"כ פירושו של המ"א לפי הצנת המחל"ש בדברי הרא"ש לכאורה קצת דחוק, דמלשון הרא"ש משמע דכן ס"ל באמת, וע"י צבית רידצ"ז (צ"י) שכתב "מה שמדחה [המ"א] הא דמוכח מהרא"ש ז"ל בפסחים וכו' דצמלאכה מדרבנן מותר וכו' הוא אך דחוי לפענ"ד" ע"כ.

ולולא דברי המ"א ז"ל הי' נראה לפרש דברי הרא"ש בפסחים באופן אחר ותחייב גם סתירת הרא"ש שהקשה בהגכות מעשה חשב הג"ל. דהנה הפני יחושע בפסחים (כ"ה:) הג"ל האריך בציאור הסוגיא וצמחלותא אצ"י ורצא לענין הנאה הבאה לו לאדם צע"כ, והעלה "דלא שייך דך פלוגתא דאצ"י ורצא אלא דומיא דהנאה הבאה מאליו וכל הכך דשמעתין, שהם צענין דלא עביד מעשה כלל בגופו אלא שהנאה באה מאליו וכו' וכולה מילתא משום דהנאה הבאה מאליו הוא ולא קעביד מעשה וכו' וכן נראה להדיא מלשון הר"ן ז"ל דלשון הנאה הבאה לאדם צע"כ היינו משום שלא בא לכאן מתחילה לשם כך וכו' משמע שנתכוין לעצם הג"ל דעיקר היתר משום דלא קעביד מעשה" ע"כ. ועיי"ש עוד בד"ה מיהו באמת, שכתב "דלפי מה שכתבתי בתחלת הסוגיא לחלק בין שז ואל תעשה לדבר שיש בו מעשה, א"כ [אין לומר למש"כ התוס' בד"ה לא אפשר, דמייירי באופן שאינו פסק"ר, וכ"כ הרא"ש] דצפיעות איכא למימר דהא דמודה ר"ש בפסק"ר היינו משום דכיון שעיי מעשיו נעשה האיסור במידי דהוי פסק"ר הו"ל כמתכוין דהו"ל לאסוקי אדעתא מעיקרא, משא"כ ענין הנאה הבאה לו צע"כ דלא עביד מעשה כלל והפסק"ר לא נעשה על ידו וגם עתה אין רואה להנות ממנו כלל א"כ אין טעם לאסור צמצול פסק"ר" וכו' ע"כ. ובאמת פלא שלא לייין לדברי הר"ן דפרק גיד הנשה (חולין ל"ג:) צסוגיא דצת תיבא שהצ"ה הר"ף שם, שכתב וז"ל: ועוד דהא קו"ל כר"ש דאמר דשאי"מ מותר ולדידיה הנאה דלא מכיון ליה שריא כדמוכח דפרק כל שעה (כ"ה:), והכא ודאי צצת תיבא אינו מתכוין להנות מיין נסך, דלאו צרשיעי עסקינן, וכ"ת פסק"ר הוא, וקו"ל (שצת ע"ה). דמודה ר"ש בפסק"ר ולא ימות, ליתא, דלענין הנאה ודאי אע"ג דהוי פסק"ר שריא, דהא אמרינן התם מוכרי כסות מוכרין כדרכן וכו' עכ"ל. והרי זה בדברי הפנ"י ממש דלענין הנאה כיון שאינו עושה שום מעשה מותר כשאינו מתכוין.

ובספר קובץ שיעורים (ח"ב סי' כ"ג) שהאריך בציאור דברי הר"ן הג"ל, נתקשה (שם צאות ח') בטעם הדבר שצענין הנאה לא שייך לאסור משום פסק"ר, דלמה יגרע מכל האיסורים דמודה בהם ר"ש בפסק"ר, עיי"ש. אולם ע"י צבונת חיים (ח"א סי' כ"ב) שהצ"ה את דברי הר"ן, והסביר את דבריו עפ"י דברי הפנ"י הג"ל שחידש דכל

אסור, אלא מוכח דס"ל להתוס' דפסק"ר דרבנן הוא כמו דבר שאין מתכוין כשאינו פסק"ר, וממילא אם הי' ר"י מתיר דשאי"מ דרבנן הי' מתיר גם כזה, עכתו"ד המלא הרושים. [וצפירו מלא הרושים כללים (מערכת דשאי"מ אות ל"ה) פלפל בזה והעלה דאפילו אי ס"ל להתוס' דפסק"ר דרבנן מותר עדיין לא תחייב קושיותו].

ובעני לא הצנתי, דהרי כתבו שם התוס' (כ"ה.) בד"ה גוזז, דעיקר החשש הוא על שאר השערות שאין שחורות שאסור לגוזזן צבונת, ועל שאר השערות אין פסק"ר שיגוזזן, ועיי"ש שכתבו על שיטת רש"י שפי' דהחשש הוא על השערות השחורות עצמן, ור"י בן המשולם מתיר משום דהוי אינו מתכוין, שאינו מתכוין לגזוזת אלא להקן, והקשו דא"כ אין זה כשאר אינו מתכוין שצ"ש עיי"ש. [וע"י צבית הלוי (ח"א סי' ה' אות ה') שהאריך בשיטת רש"י כאן וצביתא (ל"ב.) לענין אהל עיי"ש], ועכ"פ לדעת התוס' לא מייירי התם בפסק"ר כלל ואזלה לה ראיית המלא הרושים. ועיי"ש עוד צמלא הרושים שהצ"ה ראי' מסוגיא דנזיר (מ"ב.), אבל לבסוף דחה ראי' זו עיי"ש.

יג

קושית המעשה חשב בסתירת הרא"ש בפסחים (כ"ה:) ובבכורות (כ"ד: ל"ג:). לפי המחל"ש בכוונת המ"א לא קשה. פ"י המחל"ש צ"ע. פירוש כוונת הרא"ש באופן אחר. הפנ"י מחלק בין קום ועשה לשב ואל תעשה בענין פסק"ר. שיטת הר"ן דבאיסורי הנאה לא מהני פסק"ר לאסור, והטעם בזה. התוס' ורא"ש בפסחים (כ"ה:) לא ס"ל כהר"ן. באיסורי דרבנן י"ל דהרא"ש מודה להר"ן, ותחייב לפי"ז סתירת הרא"ש.

וכהבנת החת"ס (הג"ל אות י"א) בדברי המ"א, שדעת הרא"ש בפסחים (כ"ה:) דשאר איסורים שרינן פסק"ר דרבנן, הבין כן גם בהגכות מעשה חשב על השער המלך (פ"ה) מהל' שצת הכ"ד אות נ"ה), והקשה שם דלפ"ז דברי הרא"ש סתרי אהדדי, דצבונות (כ"ד:) כתב הרא"ש "דאפילו אי תולש לאו היינו גוזז [ותולש שערות צכור אינו עובר מן התורה בלאו דלא תגוז] מ"מ מדרבנן אסור צמתכוין או צפסיק ריש"ה [אפילו אינו מתכוין] גזירה תולש אטו גוזז" ע"כ. הרי להדיא דאע"ג דתולש אינו אסור אלא מדרבנן מ"מ איכא דהוי פסק"ר אסור, [וכן כתבו התוס' שם ד"ה והיינו, ומזה גם סתירה לדברי המלא הרושים הג"ל שבי' צשיטת התוס' הג"ל דפסק"ר דרבנן מותר, והרי מוכח ממה שכתבו דפסק"ר אסור צתולש אף דהוי מדרבנן, דפסק"ר דרבנן אסור], וגזיזת צכור הוא צכלל שאר איסורים, ואיך כתב הרא"ש בפסחים (כ"ה:) דפסק"ר דרבנן מותר עכ"פ בשאר איסורים. ועיי"ש שהצ"ה עוד מדברי הרא"ש צבונות (ל"ג:) דמשמע נמי דפסק"ר דרבנן אסור. ועוד הקשה הגכות הג"ל דלכאורה שאר איסורים חמירי לענין זה מאיסורי שצת, דבאיסורי שצת מלאכת מחשבת אסרה תורה, לא כן בשאר איסורים שלא נאמר בהם דין מלאכת מחשבת, עכתו"ל.

האיסורים לא חסרה תורה אלא דוקא ע"י מעשה, אבל איסור הנאה שנהגה האדם בלי מעשה כלל רק בא מאליו, אין צוה שום עבירה. ולכן לא יועיל לן מה שהוא פסיק רישא שינהג מאיסור הנאה דמה צדק הא סוף סוף אין כאן מעשה שנוכל לאסור משום כך, והכליכה למקום שפסק"ר הוא שינהג, אין פעולה זו חלק מן האיסור כלל, דהרי איסור הנאה אינה ענין של מעשה אלא בהנאה גרידא חסרה תורה, ולכן לא חסור אלא כשמתכוין, ועיי"ש שהאריך. ועיי"ש בספר שערי ישר (ח"א שער ג' פרק כ"ה) שהאריך בציאור דברי הר"ן, ותמלית דבריו דכל ההנאות אינן חסורות אלא דוקא ע"י השתמשות, וכמו איסור אכילה שהוא השתמשות באופן אכילה, כמו"כ כל ההנאות הן השתמשות, אלא שחלקה תורה באופני השמוש והנאה, דיש איסורים שאסרה תורה באופן שמוש של אכילה, ויש איסורים שאסרה תורה גם שמושים אחרים לתועלת, ולכן אם אינו מתכוין לשמוש של הנאה אינו חשוי כמשתמש באיסורי הנאה אליבא דר"ש דדבר שאין מתכוין מותר, וממילא שאפילו במקום דהוי פסק"ר מותר, דהא דמהני פסק"ר לאסור הוא רק בדברים שעיקר איסורם הם המעשה, דצוה כיון דהוי פסק"ר ע"י פעולתו יתהיה מעשה האיסור, הרי פעולתו פעולת איסור הוא ואסור, אבל בהשתמשות של איסורי הנאה שעיקר האיסור צוה הוא קבלת התועלת לעצמו של העושה, לא מהני צוה פסק"ר, כי אם מכיון להנות נקרא השתמשות, ואם לאו לא חשיב השתמשות אף דהוי פסק"ר, ומה שצמתיאות נהגה מאיסורי הנאה לא חסרה תורה, כי אין זה נקרא השתמשות, והשתמשות לא הוי אלא כעושה איזה פעולה לקבל הנאה, דהיינו כשיתכוין ליהנות אז יהי נחשב כעושה מעשה לקבל הנאה ותועלת, אחו"ד. ונראה דזהו גם כוונת מחבר חיים הג"ל.

והנה ההוס' והרא"ש צפסחים (כ"ה:) הג"ל ודאי לא ס"ל כשיטת הר"ן, [וכן הרגיש צוה הפני' דהתוס' לא ס"ל כסברתו הג"ל, וכ"כ השערי ישר שם דהתוס' והרא"ש לא ס"ל כהר"ן דבאיסורי הנאה מותר אפילו בפסק"ר] דאי היו סוצרים כהר"ן א"כ למח הוצרכו לאוקמי סוגיא דפסחים דמייירי באופן שאינו פסק"ר, הא אפילו אי הוי פסק"ר מ"מ באיסורי הנאה שרי כשאינו מתכוין, אע"כ דלא ס"ל כהר"ן.

אולם עדיין י"ל דהגם שהרא"ש לא ס"ל כשיטת הר"ן מ"מ היינו דוקא לענין איסורי תורה, אבל לענין איסורי דרבנן י"ל דגם הרא"ש מודה להר"ן, ולא התמירו חכמים באיסור הנאה הצאה מאליו בלי מעשיו, וכשאינו מתכוין מותר אף דהוי פסק"ר, וכסברת הר"ן לענין איסורי תורה. ומעתה שפיר כתב הרא"ש צפסחים שם "ומייירי דלא הוי פסק"ר וכו' דפסק"ר הוי כמתכוין בכל איסורי דאורייתא". כלומר דבאיסורי דאורייתא אסרינן פסק"ר אפילו באיסורי הנאה וכמשנ"ת, אבל אי ה' המדובר כאן באיסורי דרבנן, באמת היינו מתירים אפילו באופן שהוא פסק"ר, כיון

שהנאה צאה לו מעצמה בלי מעשיו. ונמצא שאין ראוי מדברי הרא"ש דבאיסור דרבנן שרינן פסק"ר, דשאני הכא שהוא רק הנאה הצאה מעצמה, אבל בשאר איסורים שהאיסור הוא הפעולה או המעשה עצמה, שפיר נוכל לומר דאפילו אם הוא רק איסור דרבנן אסרינן לה כשהוא פסק"ר, וכדמוכח בן מדברי הרא"ש בצכורות (כ"ד:, ל"ג:). וכמו שהעיר צהכות מעשה חשב הג"ל. [ועיי"ש בחפץ חיים (הל' לשה"ר כלל ו' ס"ק י"ד) שהאריך בציאור שיטת תוס' ורא"ש הג"ל, אולם גם לפי ציאורו שם בשיטת הרא"ש מתיישב שפיר מה שכתבנו, עיי"ש"ה].

יד

ראיית הדעת תורה מדברי הט"ז (יו"ד סי' קמ"ב ס"ק י"ב) דפסק"ר בדרבנן שרי בשאר איסורין. מקור הט"ז מהר"ן בע"ז (מ"ח:). הר"ן לשיטתו דבאיסורי הנאה לא שייך פסק"ר לאסור, וא"כ אין ראוי משם לענין פסק"ר בדרבנן. הבנת ההחת"ס בשיטת הר"ן דנפק"מ אי מיוחד להנאה או לא. אשרה מיוחד להנאה. ביאור כוונת הר"ן בע"ז. הנאת צל אשרה אי אסור מן התורה. או רק מדרבנן.

ובספר דעת תורה (סי' שיי"ד ס"א) הביא ראוי לדברי החת"ס דפסק"ר דרבנן מותר בשאר איסורים, מדברי הט"ז (יו"ד סי' קמ"ב ס"ק י"ד), דעל מה שכתב הרמ"א שם (בסעיף ט') דדוקא תחת האשרה ממש אסור לעצור, אבל בלל האשרה מותר לעצור בכל ענין, כתב הט"ז דאף "דישיבה" בללא אסור, אין זה מעיקר דין, דכיון דלא מתכוין מותר, אלא אסרינן ישיבה משום דחיישין שמא יבא לבוין, ולכן העצרה בעלמא מותר, ע"כ. ולכאורה מה מהני מה שאינו מכיון הא הוי פסק"ר שינהג מהלל, ועיי"כ ל"ל דס"ל דפסק"ר דרבנן מותר בשאר איסורים, עכח"ד. וחזר על דבריו במהרש"ם (ח"א סי' קכ"ב) עיי"ש.

ובעניי לא זכיתי להבין ראוי זו, דהנה מקור דין זה שהביא הרמ"א, הוא מדברי הר"ן (ע"ז מ"ח:), וגם מש"כ הט"ז הג"ל הכל מקורו מהר"ן שם, וא"כ מאי ראוי מחא דהתיר הר"ן הנאת לל אשרה כשאינו מתכוין, הא הר"ן לשיטתו איזל דס"ל בחולין (ל"ג:). דבאיסורי הנאה מותר אינו מתכוין אפילו במקום דהוי פסק"ר ואפילו באיסורי תורה וכמשנ"ת לעיל, ולכן התיר גם כאן הנאה מלל אשרה כשאינו מתכוין, ולעולם אימא לך דפסק"ר דרבנן אפילו בשאר איסורים אסור, ושאני הנאה דלא שייך ביה פסק"ר. והי' נראה לכאורה לקיים קל"ת את דברי המהרש"ם עפ"י שכתב החת"ס (בחידושי סוגיות הש"ס, שנת תרנ"א) בסוגיא דריחא מילתא (דף ג':) וז"ל: ולפענ"ד הר"ן נמי לא אמר אלא במידו דלא עבד להנאה וריח כי אם לאכילה, אז בהנאה ידידי לא אמרינן פסיק רישא וכו', אך במעיין דלכחי עבדי להתקרב צו צימות החמה מודה הר"ן דשייך פסק"ר בהנאה ידידי [ולכן הנודר מן המעיין שפיר אסור לעצור צו, כיון דהוי פסק"ר שינהג] עכ"ל החת"ס. וחזר

על דבריו הלה בחידושי למס' נדרים (עו. ד"ה הנחה), ובהשוואתו (חיו"ד סי' ס"ט).

ולפ"ז י"ל דאשרה נמי כיון דעצדי לל [כמש"כ התוס' ע"ז (מ"ח):] ד"ה לא ישב, ור"ן (שם) בשם הראב"ד, דאשרה עצדי לל זין לתחתיה זין לחוץ לה אבל זית אינו עשוי ללל שחוצה לו, עיי"ש [לא מהני באשרה אפילו לשיטת הר"ן להתיר אינו מתכוין, דכיון דהוי מיוחד להנחה אסור כשהוא פסוק"ר אפילו אינו מתכוין. ולפ"ז הדרה לה ראיית המכרש"ם, דכיון שכתב הר"ן דאשרה מותר אינו מתכוין מן הדיון, ע"כ עעמו משום דבאיסור דרצון בשאר איסורים פסוק"ר שרי, וגמלא דלהתח"ס לשיטתו שפיר יש להביא ראי' מדברי הר"ן והע"ז הנ"ל דפסוק"ר דרצון בשאר איסורים שרי.

אולם כד נדייק בלשון הר"ן נחזי דע"כ א"א לפרש כוונתו משום דהוי פסוק"ר באיסור דרצון, דהרי כתב וז"ל: דמדינא אפילו ישיבה [בזל אשרה] הוי לן למישרי כל היכא דלא קא מיכוין, דהא קיי"ל בפרק כל שעה (פסחים כ"ה): דאפשר ולא קא מיכוין שרי וכו' ע"כ. הרי דהביא ראי' מהביא דפסחים דשרי, והתם הלא מיירי באיסורי דאורייתא כגון מעילה וכדומה עיי"ש, הרי דע"כ שאין כוונתו להתיר משום דהוי פסוק"ר צמילתא דרצון, אלא ודאי עעמו משום דבאיסורי הנחה לא שייך פסוק"ר וכל שאינו מתכוין שרי. וכן למד הר"ן גם בסוגיא דפסחים הנ"ל דכיון דעממא דשרי אע"פ שהוא פסוק"ר, ולא כהתוס' והרא"ש שם שפירשו דמיירי באופן שאינו פסוק"ר. וכ"כ השערי ישר (ח"א שער ג' פכ"ה) והמחנה חיים (ח"א סי' כ"ב) הנ"ל דלכר"ן מיירי סוגיא דפסחים אפילו באופן דהוי פסוק"ר, וכמשנ"ת כ"ז לעיל בס"ד (אות י"ג), וכן משמע מלשון הר"ן בחולין (ל"ג): הנ"ל שלמד כן בסוגיא דפסחים. [ואגב ע"י צריעצ"א ע"ז (מ"ח):] בשם הרמב"ן שמדמה ענין הנחה מלל אשרה לסוגיא דפסחים הנ"ל, דכמו דהתם שרינן אפשר ולא קא מיכוין, כן יש להתיר באשרה לעצור תחתיו אפילו אית ליה דרכא אחרונה (אי לאו משום טעמים אחרים שכתב לאסור) עיי"ש, ולכאורה אי מיירי סוגיא דפסחים באופן שאינו פסוק"ר ובשיטת התוס' והרא"ש שם, א"כ איזה דמיון הוא לכאן הא הכא פסוק"ר הוא, אע"כ דהרמב"ן נמי ס"ל כהר"ן דהתם שרי אפילו הוי פסוק"ר משום דבאיסורי הנחה לא שייך לאסור משום פסוק"ר, והרי דדעת הרמב"ן בשיטת הר"ן. והדרה קושיא לדוכתיה איך למד מכאן המכרש"ם דפסוק"ר דרצון שרי בשאר איסורים.

[ומכאן] קשיא לי גם על החת"ס בחידושי סוגיות הנ"ל שכתב דלא התיר הר"ן פסוק"ר באיסורי הנחה אלא בדבר שאינו מיוחד להנחה זו, אבל מיוחד לכך אסור בפסוק"ר, והרי חזינן דהר"ן התיר כאן הנחה לל אשרה כשאינו מתכוין ואע"פ שאשרה מיוחד ללל כמש"כ הראשונים הנ"ל דאשרה עצדי ללל, ואולי יש לחלק ולי"ע.

גם מה שנקט מהרש"ם בפשיטות דאיסור הנחה לל אשרה הוי רק מדרצון, לכאורה ל"ע. דמדברי הר"ן ע"ז (מ"ח): משמע דהוי איסור תורה, שכתב שם ד"ה וללה, לשיטת הרמב"ם ל"ל דמיירי סוגיין כשאינו מתכוין, דלא מיתסר אלא מדרצון [דגזרינן שמא יתכוין]. וכיון דבגמ' מספקא לן פוסק הרמב"ם לקולא עיי"ש, משמע מזה דאכל אם הוא מתכוין אסור מן התורה, ומשום לא ידבק בידך.

אמנם ע"י צ"ח (יו"ד סי' קמ"ב) ד"ה אסור לישב, שהביא בשם הירושלמי ע"ז (פ"ג הי"א) דהא דאסור לישב בלל האשרה אינו משום דנכנה מע"ז (שזה אסור מן התורה), דהרי קבר אסור בהנחה וללו מותר (הרי דהנחה לל אין זה איסור), אלא הטעם משום הרחק מעליה דרכך, ומשום חומרא דע"ז החמירו ע"כ. ולפ"ז נמלא דהוי רק איסור דרצון. מיהו עיי"ש צ"ח ד"ה ומ"ש וכתב, שכתב דמה שחילקו התוס' (ע"ז מ"ח: ד"ה לא ישב) זין היכל דלתוכו עשוי לזין אשרה שמייוחד ללל, הוא דלא כהירושלמי הנ"ל, ומה שכתבו התוס' עוד דמשום חומרא דע"ז החמירו, הוא בדברי הירושלמי עיי"ש. והשתא הר"ן שכתבתיק (ע"ז שם) את דברי הראב"ד לחלק זין היכל דלתוכו עשוי לזין אשרה דעצדי ללל, משמע דלא סבר כהירושלמי, אלא הטעם דאסור משום הנחה הוא, וא"כ הו"ל איסור תורה, וכמו שהוכחנו לעיל מדבריו, ולי"ע.

היוצא לנו מן כל זה דעלם בדבר אי פסוק"ר צמילתא דרצון מותר בשאר איסורים, לא צרור כ"כ, ויש ראיות מן התוס' לאסור, וגם מדברי המ"א אין הכרח דמותר וכמשנ"ת. ומ"מ כיון שילא מפי מרן החת"ס תורה היא, ועכ"פ ודאי יש לארץ שיטה זו כסניף להיתר צנ"ד, וע"י צמירש"ם (ח"ג סוסי' ל"ט) שצירף שיטת החת"ס זו כסניף להיתר.

מיותר להדגיש שכל מה שצידדנו בכתב דהתירה, הוא רק באופן שבאמת אינו מתכוין להשקאת הזרעים, וגם לא נוחא ליה שיפלו המים עליהם, וכמו שנתבאר למעלה.